

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2018

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)

ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)

გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)

ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)

ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)

თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)

ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)

პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)

ლადო ჭანტურია (პროფ., თსუ)

ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)

ლაშა პრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)

გუნთერ ტოიბნერი (პროფ.,

ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)

ბერნდ შუნემანი (პროფ.,

მიუნხენის უნივერსიტეტი)

იან ლიდერი (პროფ.,

ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)

ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

კარმენ გარსიმარტინი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2019

ISSN 1987-7668

საქართველოში ფაქტორინგის რეგულირების ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი

წინამდებარე სტატიაში განხილულია ფაქტორინგის სამართლებრივი ინსტიტუტის ზოგიერთი თავისებურება და საქართველოში ამ საფინანსო მომსახურების რეგულირებასთან დაკავშირებული საკითხები. მოქმედი კანონმდებლობა პრაქტიკულად უგულვებელყოფს ფაქტორინგს, რამაც დღის წესრიგში დააყენა ამ სამართლებრივი მატერიის მრავალმხრივი დამუშავების აუცილებლობა როგორც საკანონმდებლო, ისე სამეცნიერო დონეზე. სტატიაში მსჯელობა წარმართულია სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შედარებით ანალიზის საფუძველზე. უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით, ნაშრომში წარმოდგენილია საქართველოში ფაქტორინგის სამართლებრივ მონესრიგებასთან დაკავშირებული წინადადებები. ავტორისეული ხედვით, ფაქტორინგი, რომელიც ტრადიციულად მოიაზრება ეკონომიკის რეგულირებულ სფეროდ, სასურველია მოექცეს შესაბამისი მარეგულირებელი ორგანოს ზედამხედველობის ქვეშ. მაგრამ, ამავდროულად, ამ ზედამხედველობამ არ უნდა გაართულოს ფაქტორინგული მომსახურების მიწოდება და ნახსენები სამართლებრივი ინსტიტუტის სფეროში საქმიანობა მიმზიდველი, მომგებიანი და საინტერესო უნდა იყოს მენარმეთათვის. ფაქტორინგის დარგში, უცხო ქვეყნების მიღწევების მიმოხილვასთან ერთად, სტატია ეხმიანება ფაქტორინგის სამართლებრივი რეფორმის საკითხით დაკავებულ უწყებათაშორის სამუშაო ჯგუფში დაგროვილ გამოცდილებასაც და პრაქტიკულად წარმოგვიდგენს საქართველოში ფაქტორინგის შესახებ მომავალი კანონმდებლობის ერთგვარ კონტურებს.

საკვანძო სიტყვები: ფაქტორინგი, საფინანსო მომსახურება, ფაქტორინგული კომპანია, კომერციული ბანკი, მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია, საქართველოს ეროვნული ბანკი, ლიცენზირება, ზედამხედველობა, ანგარიშგება.

1. შესავალი

საქართველოში სამენარმეო საქმიანობის სრულმასშტაბიან ზრდას არაერთი გარემოება უშლის ხელს. ერთ-ერთი მათგანია სამუშაო და საბრუნავი კაპიტალის დეფიციტი. ჩვეულებრივ, მცირე და საშუალო საწარმოები საჭიროებენ თავიანთ უმსხვილეს მყიდველთა სავაჭრო კრედიტით უზრუნველყოფას და საკუთარ ბალანსზე დებიტორული დავალიანებიდან წარმოშობილი მოთხოვნის არსებობას. ეს მცირე და საშუალო საწარმოებს დაფინანსების პრობლემას უქმნის, რადგან ისინი, ჩვეულებრივ, ფულადი მიმოქცევისთვის აუცილებელი რესურსების დეფიციტს განიცდიან და შესაძლოა დაფინანსების წყაროებზე წვდომის სირთულეები წარმოეშვათ. განვითარებულ ბაზრებზე არსებობს ხსენებული პრობლემის მეტად ეფექტიანი გადაწყვეტა — ფაქტორინგი ეხმარება მიმწოდებელს იმდენად, რამდენადაც უზრუნველყოფს მცირე და საშუალო ბიზნესის შედარებით მარტივ და სწრაფ წვდომას სამუშაო-საბრუნავ კაპიტალზე.

მოქმედი ქართული კანონმდებლობა არ მოიცავს რაიმე დეტალურ დანაწესებს ფაქტორინგის თაობაზე — ეს სამართლებრივი ინსტიტუტი, უბრალოდ, მოხსენიებულია ქართულ საბანკო

სამართალში და რამდენიმე ნაკლებად ნიშანდობლივ დებულებაში, რომლებიც ფართოდ განსაზღვრავენ ფაქტორინგს, როგორც ფინანსურ სავაჭრო გარიგებას¹, სადაც დამკვეთის სამუშაო კაპიტალის დაფინანსება მოიცავს დებიტორული დავალიანებების ამოღებას, დებიტორული დავალიანების სანაცვლოდ სესხებასა და სავალუტო და საკრედიტო რისკების გარანტირებას. საბანკო სამართალი არ არეგულირებს ფაქტორინგის მომსახურების სხვადასხვა სახეს და მხოლოდ მიუთითებს, რომ ფაქტორინგის მომსახურება შესაძლოა განხორციელდეს რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე.

ქართულ ფაქტორინგულ კომპანიებს არ მოეთხოვებათ რაიმე ლიცენზიის ან ნებართვის მიღება, თუ ისინი სათანადოდ არიან რეგისტრირებულნი საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს მიერ წარმოებულ მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრში (შემდგომში – „სამენარმეო რეესტრი“). არ არსებობს ქართული ფაქტორინგული კომპანიების რაიმე კონკრეტული ზედამხედველი ორგანო თუ მარეგულირებელი მექანიზმი. რამდენადაც ფაქტორინგი არაა რეგულირებული, არ არსებობს შეზღუდვები ფაქტორინგს დაქვემდებარებული დებიტორული დავალიანებების სახეობებთან მიმართებითაც.

ამრიგად, დღის წესრიგში დადგა ფაქტორინგის მართებულად რეგულირება და შესაბამისი კანონმდებლობის ფარგლების დადგენა, ასევე, ბაზრისა და გარიგებების სამართლებრივი ეფექტიანობის, სტაბილურობის უზრუნველყოფა იმგვარად, რომ ფაქტორინგულ ბაზარს არ დაეკისროს რეგულირების შეუსაბამო ტვირთი. ამდენად, სასურველია, ნახალისდეს ფაქტორინგის მომსახურების განვითარება დარგის სტაბილურობისა და ლეგიტიმურობის გარანტირებისა (რაც გულისხმობს, რომ ბაზრის სუბიექტები უნდა წარმოადგენდნენ შესაფერისად დაფუძნებულ სამენარმეო ერთეულებს და გააჩნდეთ კონკრეტული მარეგულირებელი მოთხოვნების შესრულების უნარი) და ფაქტორინგული გარიგების სამართლებრივი სიმყარის ზრდის ხარჯზე.

საერთაშორისო გამოცდილება გვკარნახობს, რომ ფაქტორინგის რეგულირებისთვის აუცილებელი სამართლებრივი ჩარჩო ეფუძნება სამ ძირითად ელემენტს: (i) ხელშეკრულებებისა და დებიტორული დავალიანებების დათმობის სამართლებრივ წესებს; (ii) სამართლებრივ აქტს, რომელიც ქმნის მარეგულირებელ სამართლებრივ ჩარჩოს და ადგენს კონკრეტულ სახელმწიფო ორგანოს ფაქტორინგის ზედამხედველობის უფლებამოსილებით; და (iii) საგადასახადო კოდექსს, აღრიცხვიანობის წესებსა და მათ გავრცელებას ფაქტორინგულ გარიგებებსა და ფაქტორინგულ კომპანიებზე.²

* სამართლის დოქტორი, LL.M. (გერმანული სამართლის მაგისტრი, ბრემენის უნივერსიტეტი, გერმანია), LL.M. Europae (ევროპული და საერთაშორისო სამართლის მაგისტრი, ბრემენის უნივერსიტეტი, გერმანია), ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მონვეული ლექტორი, კავკასიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

¹ „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 1-ლი მუხლის „ჟ“ ქვეპუნქტი, 23/02/1996.

² შეად. Southeast Europe Enterprise Development for the Establishment of Factoring Company in Bosnia and Herzegovina, 2007, 8, <<http://documents.worldbank.org/curated/en/440521468199442423/pdf/375110ENGLISH01-ing1company01PUBLIC1.pdf>>, [28.09.2018].

2. საქართველოში ფაქტორინგის ბაზრის მიმოხილვა და ფაქტორინგის უპირატესობები

რამდენადაც ქართული კანონმდებლობა სათანადოდ არ განსაზღვრავს და არ არეგულირებს ფაქტორინგს, მოულოდნელი არაა, რომ ფაქტორინგის ქართული ბაზარი დღეისათვის არასაკმარისადაა განვითარებული, ხოლო შესაბამისი მომსახურება შეთავაზებულია მეტად შეზღუდული მოცულობით. ამჟამად ფაქტორინგული ოპერაციები საქართველოში უმეტესად კომერციული ბანკების მიერ ხორციელდება, რამდენადაც, მოცემული მომენტისთვის, ფაქტორინგის სრული რეგულირება ხდება 1996 წელს მიღებული საქართველოს კანონით „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“. ფაქტორინგი, შესაბამის კანონში განსაზღვრების გარეშე, ასევე წარმოადგენს მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისთვის ნებადართულ საქმიანობას, „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ 2006 წელს მიღებული საქართველოს კანონის შესაბამისად.³ თუმცა პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ქართული მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები თავს იკავებენ იმ საქმიანობისაგან, რომელიც ადგილობრივ ბაზარზე ნაკლებადაა ცნობილი და ფინანსური საქმიანობის არარეგულირებულ სფეროს წარმოადგენს.

ფაქტორინგული ოპერაციების წარმოებისათვის შესაბამისი მომსახურების მიმწოდებლებს არ მოეთხოვებათ რაიმე ლიცენზიის, სერტიფიკატის ან ნებართვის მიღება. ფაქტობრივად, ფაქტორინგის უფლებამოსილება მინიჭებული აქვს ნებისმიერ ქართულ კომერციულ ბანკს და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციას შესაბამისი საბანკო ლიცენზიის (კომერციული ბანკების შემთხვევაში) და საქართველოს ეროვნულ ბანკში რეგისტრაციის (მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შემთხვევაში) საფუძველზე. ფაქტორინგული მომსახურების განევა თეორიულად სხვა კომერციულ იურიდიულ პირსაც შეუძლია, რამდენადაც ასეთი უფლებამოსილება არ ექვემდებარება სპეციალურ ლიცენზიას თუ ნებართვას 2004 წლის საქართველოს კანონით „ლიცენზიების და ნებართვების შესახებ“. თუმცა რეგულირების არარსებობა, ფაქტობრივად, გამოორიცხავს ფაქტორინგულ ოპერაციებში კერძო სამართლის იურიდიული პირების მონაწილეობას, გარდა კომერციული ბანკებისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისა.

ფაქტორინგის ქართული ბაზრის კვლევის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ შესაბამის მომსახურებას მომხმარებელს აწვდის მხოლოდ რამდენიმე კომერციული ბანკი. ფაქტორინგის თაობაზე საქართველოში შესაფერისი სამართლებრივი ჩარჩოს არარსებობის პირობებში, ფაქტორინგის ბაზრის ხსენებული სუბიექტები, უმეტესად, ეყრდნობიან ფაქტორინგის საერთაშორისო რეგულირების სხვადასხვა წყაროს, როგორცაა UNIDROIT-ის მიერ 1988 წელს მიღებული ოტავის კონვენცია საერთაშორისო ფაქტორინგის შესახებ, UNCITRAL-ის სამართლებრივი სახელმძღვანელო უზრუნველყოფილი გარიგებების შესახებ და სხვა მსგავსი წყაროები, საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო პრაქტიკა.

³ „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის 1-ლი პუნქტის „თ“ ქვეპუნქტი, 18/07/2006.

აქედან გამომდინარე, მკითხველისთვის უინტერესო არ იქნება ფაქტორინგის უპირატესობების მოკლე მიმოხილვა⁴. მაგალითად:

- ფაქტორინგის ზოგად უპირატესობებზე საუბრისას, უპირველეს ყოვლისა, შეგვიძლია ხაზი გავუსვათ მცირე და საშუალო ბიზნესის ფინანსებზე წვდომის გამარტივებას. ფაქტორინგი ბრუნვის სწრაფ ზრდას უზრუნველყოფს. აღნიშნული შესაძლოა მეტად ღირებული იყოს ბიზნესისათვის, რომელიც განიცდის სამუშაო-საბრუნავი კაპიტალის დეფიციტს. თუ ფაქტორინგი რეგრესის უფლების გარეშე ხორციელდება, ის შესაძლებლობას აძლევს კაპიტალნაკლულ მცირე და საშუალო საწარმოებს, გაზარდონ საბრუნავი ფინანსური სახსრების ოდენობა და გააუმჯობესონ საბალანსო მაჩვენებლები დამატებითი სესხის აღების გარეშე.

- გარდა ამისა, ფაქტორინგის ბაზრის მართებულად რეგულირება იწვევს ხსენებული დარგის განვითარებასა და ფაქტორინგული გარიგებების განმახორციელებელი კომპანიების რიცხვის ზრდას, ხოლო მომსახურების ტარიფები/ფასები უფრო კონკურენტული ხდება.

- ფაქტორინგი ასევე ხელს უწყობს შეუფერხებელ ფულად მიმოქცევას და ფინანსურ დაგეგმვას. აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთ მომხმარებელს შესაძლოა მეტი რიდი და პატივისცემა ჰქონდეს ფაქტორის მიმართ და სხვებზე სწრაფად ახდენდეს მასთან ანგარიშსწორებას.

- ფაქტორი შესაძლოა იძლეოდეს მენარმეთათვის სასარგებლო ინფორმაციას საკუთარი მომხმარებლის საკრედიტო მდგომარეობის თაობაზე და დაეხმაროს მენარმეებს მიმწოდებელთან უკეთეს პირობებზე შეთანხმებაში.

- აღიარებულია, რომ ბიზნესის ზრდის დაგეგმვისას ფაქტორი საუკეთესო სტრატეგიულ (ასევე, ფინანსურ) რესურსს წარმოადგენს.

- ბიზნესი დაცული იქნება უიმედო ვალებისგან, თუ ის აწარმოებს რეგრესის გარეშე ფაქტორინგს.

- ზოგადად, ანგარიშფაქტურების გამონერასთან ერთად, ხდება დაკვეთებზე ფულის გამოთავისუფლება და ეს რესურსი ხელმისაწვდომი ხდება კაპიტალის ინვესტიციისათვის და შემდეგი დაკვეთების დასაფინანსებლად.

- ფაქტორი ამომწებს შესაბამისი მენარმის მომხმარებელს და ხელს უწყობს ვაჭრობას უკეთეს მომხმარებელთან.

3. ფაქტორინგული ოპერაციები

ჩვეულებრივ, ფაქტორინგული ურთიერთობა ეფუძნება ხელშეკრულებას დამკვეთსა (მიმწოდებელს, დამომობს) და ფაქტორინგულ კომპანიას შორის. ხელშეკრულება, უმეტესად, იწყება პრეამბულით, სადაც დადგენილია ხელშეკრულების ფარგლები, მიზნები და ამოცანები. მას მოსდევს ხელშეკრულების ძირითადი ტექსტი, რომელიც განსაზღვრავს დამკვეთის ვალდებულებას, შეთავაზოს ფაქტორს მიწოდების (შესყიდვის, მომსახურების) ხელშეკრულებიდან მომ-

⁴ შეად. Klapper L., The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises, 2007, 6-7, <http://siteresources.worldbank.org/INTEXP/COMNET/Resources/Klapper,_The_Role_of_Factoring_for_Financing_Small_and_Medium_Enterprises.pdf>, [28.09.2018].

დინარე მოთხოვნები და ფაქტორის ვალდებულებას, შეისყიდოს აღნიშნული მოთხოვნები (და ხსენებული ვალდებულების წარმოშობისათვის საჭირო პირობები).⁵ ხელშეკრულებით, როგორც წესი, წესრიგდება ანგარიშსწორების პირობები, საპროცენტო სარგებლის საკითხები, რისკის განაწილება (რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე), ფაქტორის მიერ გასანევი მომსახურება (ანგარიშების წარმოება, დაზღვევა, ინფორმაციის მიწოდება თუ სხვა) და გარიგების მხარეების საბანკო რეკვიზიტები. ხელშეკრულების დასკვნით ნაწილში მოცემულია დებულებები ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულების თაობაზე, მესამე მხარისათვის უპირატესობის მიუნიჭებლობის პუნქტები, ხელშეკრულების ვადა, სახელშეკრულებო ჯარიმები, შეტყობინებები და განსჯადობა დავის შემთხვევაში (ჩვეულებრივ — არბიტრაჟი).

ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ ტიპური ფაქტორინგული ციკლი მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:⁶

1) დამკვეთი ყიდის საქონელს ან უწევს მომსახურებას მომხმარებელს (მოვალეს) ჩვეული ბიზნესსაქმიანობის ფარგლებში;

2) დამკვეთი გამოუნერს ანგარიშფაქტურას მომხმარებელს (მოვალეს) და უგზავნის მის ასლს ფაქტორს, რომელიც შემდგომ საკუთარ თავზე იღებს დებიტორის ჟურნალის წარმოებას;

3) ფაქტორი მიმართავს საკრედიტო კონტროლის პროცედურებს. აღნიშნულის შემდეგ, იგი დამკვეთს დისკონტით გამოუყოფს ფულს (ჩვეულებრივ, ანგარიშფაქტურით გათვალისწინებული თანხის 80%-მდე);

4) ფაქტორი ამოიღებს დავალიანებას მომხმარებლისგან (მოვალისგან) ვადამოსვლის დროს;

5) მომხმარებლისგან (მოვალისგან) ფულის მიღების შემდეგ ფაქტორი დაქვითავს თანხას დამკვეთისთვის გამოყოფილი სახსრების ოდენობით, მათზე ყოველდღიურად დარიცხულ საპროცენტო სარგებელსა და საკუთარ გასამრჯელოს. დამკვეთს გადაეცემა ბალანსის უწყისი.

ჩვეულებრივ, გაინევა ორი სახის ხარჯი:⁷ მომსახურების ხარჯი, გამოსახული ფაქტორინგული ოპერაციის გაყიდვების პროცენტით და გამოყოფილი თანხის საპროცენტო სარგებელი. მომსახურების ხარჯი (საკომისიო), რომელიც ფარავს დებიტორული ჟურნალის წარმოებას და ამოღებას, ხშირ შემთხვევაში შეადგენს ბრუნვის 3%-ს. მომსახურების ღირებულების განსაზღვრისას, უპირველესად, მხედველობაში მიიღება წლიური ბრუნვა, ანგარიშფაქტურების რაოდენობა და მომხმარებელთა რიცხვი. სახსრების ყოველდღიურად გამოყენების საფუძველზე გაანგარიშებული საპროცენტო სარგებელი, როგორც წესი, შეესაბამება ბანკის უზრუნველყოფილი ოვერდრაფტის ტარიფებს.

⁵ შეად. Orheian O. M., The Advantages of Using Factoring, as Financing Technique on International Transactions Market, 2012, 105-106, <<http://management.ucdc.ro/revista/full%20text%202012/8.pdf>>, [28.09.2018].

⁶ Bakker M. H. R., Klapper L., Udell G. F., Financing Small and Medium-size Enterprises with Factoring: Global Growth in Factoring — and Its Potential in Eastern Europe, Warsaw, 2004, 6.

⁷ შეად. Tatge D. B., Tatge J. B., Fundamentals of Factoring, 2012, 65, <https://fci.nl/about-factoring/fundamentals_of_factoring.pdf>, [28.09.2018].

4. ფაქტორინგული მომსახურების საერთაშორისო სტანდარტები

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის 2013 წელს დადებული ასოცირების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, რომელიც, სხვა საკითხებთან ერთად, გულისხმობს ადგილობრივი კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას ევროკავშირის სტანდარტებთან, ფაქტორინგის რეგულირება ევროკავშირის დონეზე შესაძლოა საქართველოში ახალი კანონმდებლობის დანერგვის ძირითადი საფუძველი ყოფილიყო. თუმცა, რამდენადაც ფაქტორინგის დარგი არ რეგულირდება ევროკავშირის მიერ, ევროკავშირის დონეზე ფაქტორინგის დადგენილი განსაზღვრება არ არსებობს. ფაქტორინგი ნახსენებია მხოლოდ საკრედიტო და სხვა ფინანსური დაწესებულებების მარეგულირებელ რამდენიმე დირექტივაში, როგორც მომსახურების ერთ-ერთი სახე (მაგ., დირექტივა 89/646-ში ბანკების წლიური ანგარიშგებისა და კონსოლიდირებული ანგარიშების საკითხთან დაკავშირებით და სხვა).⁸

ოტავის კონვენცია საერთაშორისო ფაქტორინგის შესახებ (რომელიც დღეისათვის ძალაშია ცხრა ქვეყანაში) განსაზღვრავს ფაქტორინგის შესახებ ხელშეკრულებას, რომელიც იდება პირველ (მიმწოდებელი) და მეორე (ფაქტორი) მხარეებს შორის და რომლის თანახმად: (ა) მიმწოდებელი დაუთმობს ან უფლება ექნება დაუთმოს ფაქტორს დებიტორული დავალიანება, რომელიც წარმოიშობა საქონლის რეალიზაციის შესახებ ხელშეკრულების საფუძველზე და (ბ) ფაქტორი ასრულებს ქვემოთ მოცემულიდან, სულ მცირე, ორ ფუნქციას: (1) მიმწოდებლის დაფინანსება, (2) დებიტორულ დავალიანებასთან დაკავშირებული ანგარიშების (საბუღალტრო ჟურნალის) წარმოება, (3) დებიტორული დავალიანების ამოღება და (4) დეფოლტისგან დაცვა მოვალეების მიერ ანგარიშსწორებისას.⁹

ფაქტორინგის სამართლებრივი განსაზღვრების მაგალითები გვხვდება რამდენიმე ევროპული ქვეყნის კანონმდებლობაშიც. მაგალითად, გერმანიის კანონი „საკრედიტო საქმიანობის შესახებ“ (*Kreditwesengesetz*) განსაზღვრავს ფაქტორინგს, როგორც დებიტორული დავალიანების განგრძობად შექმნას გენერალური ხელშეკრულების საფუძველზე რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე¹⁰, ხოლო ლატვიის სამენარმეო კოდექსი განსაზღვრავს ფაქტორინგს, როგორც ხელშეკრულებას, რომლის თანახმად, ერთი მხარე იღებს ვალდებულებას, შეიძინოს დამკვეთის კუთვნილი მესამე მხარის (მოვალის) დებიტორული დავალიანება და შეასრულოს სხვა მოვალეობები მეორე მხარის წინაშე, რომლებიც განსაზღვრულია ფაქტორინგის ხელშეკრულებით შეთანხმებული ანაზღაურების სანაცვლოდ.¹¹

უნივერსალური სამართლებრივი განსაზღვრების არარსებობის პირობებში, მსოფლიოში ფაქტორინგული კომპანიების მიერ გამოყენებული ფაქტორინგის ხელშეკრულებების საერთო

⁸ შუად. EU Second Council Directive 89/646/EEC on the Coordination of Laws, Regulations and Administrative Provisions Relating to the Taking Up and Pursuit of the Business of Credit Institutions and Amending Directive 77/780/EEC, 15/12/1989.

⁹ შუად. მე-2 თავი, Unidroit Convention on International Factoring, Ottawa, 28/05/1988, <<https://www.unidroit.org/instruments/factoring>>, [28.09.2018].

¹⁰ §1, Punkt 1a, Nummer 9, Gesetz ueber das Kreditwesen (Kreditwesengesetz), 09/09/1998 <https://www.bundesbank.de/Redaktion/DE/Downloads/Aufgaben/Bankenaufsicht/Gesetze_Verordnungen_Richtlinien/gesetz_ueber_das_kreditwesen_kwg.pdf?__blob=publicationFile>, [28.09.2018].

¹¹ Sec. 468, Commercial Code of Latvia, 04/05/2000.

პირობების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ფინანსური მომსახურების ეს ფორმა ამხანაგობის რთული ხელშეკრულებაა და მოიცავს სხვადასხვა ბიზნესსერვისს, საკომისიო გასამრჯელოს, უფლების დათმობას და სესხის შეთანხმებას, მომხმარებლის კვლევას, აღრიცხვიანობას, ანგარიშსწორებასა და ამოღებას¹².

სხენებული წყაროების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ფაქტორინგის არსი არის სახელშეკრულებო ურთიერთობა (ა) საქონლის და მომსახურების მიმწოდებელს და (ბ) იმ ფაქტორს შორის, რომელსაც მიმწოდებელი მიჰყიდის (დაუთმობს) არსებულ თუ სამომავლო დებიტორულ დავალიანებას, წარმოშობილს საქონლის ან მომსახურების ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან, რომელიც იდება მიმწოდებელსა და მის მომხმარებელს (მოვალეს) შორის. ეს უკანასკნელი კი იღებს ჯეროვან შეტყობინებას ფაქტორინგის ხელშეკრულების თაობაზე.

ჩვეულებრივ, ფაქტორი ასრულებს ქვემოთ მოცემულიდან, სულ მცირე, ორ ფუნქციას:

- 1) მიმწოდებლის დაფინანსებით, მათ შორის, წინასწარი დაფინანსების მეშვეობით, უზრუნველყოფს დებიტორული დავალიანების შესყიდვას (გადაცემის, დათმობის);
- 2) დებიტორულ დავალიანებასთან დაკავშირებულ სააღრიცხვო დოკუმენტების (ჟურნალის) წარმოებას;
- 3) დებიტორული დავალიანების ამოღებას;
- 4) მოვალის მიერ გადახდისას დეფოლტისგან დაცვას, მოვალის გადახდისუუნარობის გამო.¹³

5. ფაქტორინგის განსაზღვრების ელემენტები

ფაქტორინგული გარიგებები მოიცავს რამდენიმე ძირითად ელემენტს, რომელიც გასათვალისწინებელია აღნიშნული ფინანსური მომსახურების განსაზღვრის პროცესში. ფაქტორინგის სახის განსაზღვრა, იმის დადგენა, წარმოადგენს თუ არა დებიტორული დავალიანების გადაცემა მის რეალიზაციას თუ უზრუნველყოფის ხელშეკრულებას, სამომავლო დებიტორული დავალიანების არსებობის შედეგები, ფაქტორინგის ფარგლების იდენტიფიკაცია, ასევე, დებიტორული დავალიანების ფაქტორინგული და არაფაქტორინგული ფორმების განსხვავება შესაძლოა მივიჩნიოთ ასეთ ძირითად ელემენტებად.

5.1. ფაქტორინგის სახეები

ფაქტორინგის სხვადასხვა ფორმები შეიძლება წარმოიშვას მაშინ, როცა შესრულდება ზემოხსენებული ოთხიდან რამდენიმე, მაგრამ – არა ყველას ფუნქცია. დარგში შემუშავებულია ფაქტორინგის ხელშეკრულების სხვადასხვა სახე, რომლებიც, ჩვეულებრივ, დაჯგუფებულია

¹² შეად. Klapper L., The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises, 2007, 5, <http://siteresources.worldbank.org/INTEXP/COMNET/Resources/Klapper_The_Role_of_Factoring_for_Financing_Small_and_Medium_Enterprises.pdf>, [28.09.2018].

¹³ შეად. Institute of Chartered Accountants in England and Wales, The Finance Function: A Framework for Analysis, 2011, 41, <<https://charteredaccountantsworldwide.com/wp-content/uploads/2016/09/Developing-effective-finance-functions-for-the-unique-contexts-within-which-they-operate.pdf>>, [28.09.2018].

სამი კრიტერიუმის მიხედვით: რისკის გადაცემა, მონაწილე მხარეების ბიზნესის წარმოების ადგილები და არის თუ არა მოვალე ინფორმირებული მოთხოვნის დათმობის თაობაზე.

ამდენად, ხსენებული კრიტერიუმების თანახმად, ფაქტორინგული გარიგებები შესაძლოა კლასიფიცირდეს, როგორც:

- 1) ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით და მის გარეშე;
- 2) შიდა და საერთაშორისო ფაქტორინგი;
- 3) გაცხადებული (შეტყობინებული) და ფარული ფაქტორინგი.

გარდა ამისა, არსებული პრაქტიკა ამკვიდრებს ფაქტორინგის დამატებით სახეს, როცა ფაქტორის დამკვეთი არის მოვალე და არა – მიმწოდებლის კრედიტორი. ფაქტორინგის ასეთ მოდელს რევერსიული ფაქტორინგი ეწოდება¹⁴.

5.1.1. ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით და მის გარეშე

რეგრესის გარეშე ფაქტორინგის დროს გამსესხებელი სააღრიცხვო დოკუმენტებზე არა მხოლოდ უფლებამოსილებას, არამედ დეფოლტის რისკის უმეტეს ნაწილსაც იღებს, რადგან ანგარიშების დეფოლტის შემთხვევაში, ფაქტორს არ გააჩნია რეგრესული მოთხოვნის უფლება მიმწოდებლის მიმართ. კრედიტის დაზღვევის ხელშეკრულების გაფორმებით ფაქტორს შეუძლია თავიდან აიცილოს ან მესამე პირს გადასცეს ვალუების გადაუხდელობით წარმოშობილი საკრედიტო რისკი. ფაქტორინგის ასეთი სახე, ხანდახან, მოიხსენიება რეალურ, სრულ ან სტანდარტულ ფაქტორინგად¹⁵.

რეგრესის უფლებით ფაქტორინგისას ფაქტორს გააჩნია გამყიდველის მიმართ მოთხოვნის უფლება ნებისმიერ გადაუხდელ თანხასთან მიმართებით. ამდენად, ზარალი წარმოიშობა მხოლოდ მაშინ, როცა სახეზეა საბაზისო ანგარიშების დეფოლტი და გამყიდველი ვერ ავსებს დეფიციტს¹⁶.

5.1.2. შიდა და საერთაშორისო (საექსპორტო) ფაქტორინგი

შიდა და საერთაშორისო ფაქტორინგს შორის უმთავრესი განსხვავება ისაა, რომ შიდა ფაქტორინგი ეხება მხარეებს, რომლებიც ეწევიან საქმიანობას ერთ სამართლებრივ სისტემაში და იყენებენ ადგილობრივ ვალუტას, ხოლო საერთაშორისო ფაქტორინგის მხარეები აწარმოებენ საქმიანობას ერთზე მეტ სამართლებრივ სისტემაში და სხვადასხვა ვალუტაში. საერთაშორისო (საექსპორტო) ფაქტორინგი ეხება ექსპორტიორის დებიტორულ დავალიანებას, რომელიც მომ-

¹⁴ შეად. *Regenbogen I.*, Reverse Factoring — Funding the Un-Fundable, Romanian Review of Private Law, Vol. 2, 2017, 115.

¹⁵ Allegiant Business Finance, Factoring Guide, 2016, 3, <<https://www.allegiant1.com/wp-content/uploads/2016/09/-FactoringGuide.pdf>>, [28.09.2018].

¹⁶ შეად. *Ivanovic S., Baresa S., Bogdan S.*, Factoring: Alternative Model of Financing, UTM Journal of Economics, № 2(2), 2011, 193.

დინარეობს საქონლის თუ მომსახურების საერთაშორისო მიწოდებიდან. საერთაშორისო ფაქტორინგი შესაძლოა ორგანიზებულ იქნეს ორფაქტორიანი სისტემის ან პირდაპირი (იმპორტის და ექსპორტის) ფაქტორინგის მეშვეობით¹⁷. ორფაქტორიანი სისტემის ფარგლებში ერთი კომპანია მოქმედებს, როგორც ექსპორტ-ფაქტორი (ახდენს დაფინანსებას, კრედიტის მართვას, ანარმოებს გაყიდვების აღრიცხვის ჟურნალს ან ასრულებს ერთდროულად რამდენიმე ფუნქციას ხსენებულიდან) მიმწოდებლის ქვეყანაში. მეორე კომპანიას - იმპორტ-ფაქტორს - საქმე აქვს კრედიტის დაფარვასა და ამოღებასთან მყიდველის ქვეყანაში. ამგვარად, ფუნქციები და რისკი იყოფა იმპორტ-ფაქტორსა და ექსპორტ-ფაქტორს შორის. აღნიშნული მოდელის ძირითადი მიზანია, ისარგებლოს ადგილობრივი კრედიტით, დავალიანების ამოღების პრაქტიკით და შეზღუდოს ადმინისტრაციული ხარჯი. ჩვეულებრივ, ფაქტორებს აქვთ საერთაშორისო ბიზნესურთიერთობა, როგორც ფაქტორინგის საერთაშორისო ჯგუფების წევრებს, რაც საშუალებას აძლევს მათ, ეფექტიანად ითანამშრომლონ საბოლოო მომხმარებლისათვის სრული მომსახურების შეთავაზების მიზნით.

პირდაპირი ფაქტორინგის შემთხვევაში დებიტორული დავალიანება ეთმობა ფაქტორს, რომელიც საქმიანობს ექსპორტის ან იმპორტის ქვეყანაში. პირდაპირი საექსპორტო ფაქტორინგის პრობლემა ისაა, რომ ექსპორტის ქვეყანაში მოქმედ ფაქტორს შესაძლოა წარმოეშვას მნიშვნელოვანი სირთულეები კრედიტის ფუნქციასთან (გადახდისუნარიანობის შემოწმება) და მოთხოვნების დაკმაყოფილებასთან დაკავშირებით, რამდენადაც ფაქტორი შესაძლოა განიცდიდეს ინფორმაციისა და გამოცდილების დეფიციტს. საიმპორტო ფაქტორინგი, როცა დებიტორული დავალიანება ეთმობა ფაქტორს იმპორტის ქვეყანაში, უფრო პირდაპირი ოფციაა, ვიდრე საექსპორტო ფაქტორინგი. თუმცა, თუ დამკვეთი ერთდროულად ანარმოებს საქმიანობას რამდენიმე ქვეყანაში, ამ მოდელით შესაძლოა გაიზარდოს გარიგებების ჯამური ხარჯი, რადგან დამკვეთმა უნდა შეარჩიოს მისაღები ფაქტორები იმპორტის თითოეულ ქვეყანაში. ამდენად, ორფაქტორიანი სისტემა, როცა დამკვეთი ამყარებს ერთ ურთიერთობას ადგილობრივ ფაქტორთან, შესაძლოა, უფრო მოხერხებული არჩევანი იყოს.

5.1.3. გაცხადებული (შეტყობინებული) და ფარული ფაქტორინგი

ფაქტორინგი შესაძლოა განისაზღვროს, როგორც გაცხადებული ან ფარული, გამომდინარე იქიდან, არის თუ არა მოვალე ინფორმირებული მოთხოვნის დათმობის თაობაზე. ზოგიერთი ექსპერტი მოძველებულად მიიჩნევს ხსენებულ თეორიულ დაყოფას, რადგან იურისდიქციათა უმეტესობა მოითხოვს მოვალისათვის შეტყობინებას როგორც დათმობის ძალაში შესვლის, ისე, სულ მცირე, მოვალისთვის შესაგებლის უფლების მინიჭების მიზნით (რადგან მოვალე ვალდებული ხდება, გადაუხადოს ფაქტორს)¹⁸. ამდენად, ფარულ ფაქტორინგს პრაქტიკული გამოყენება

¹⁷ შეად. RAI University, Factoring – Theoretical Framework, 2011, 90, <<http://psnacet.edu.in/-courses/MBA/Financial%20services/5.pdf>>, [28.09.2018].

¹⁸ შეად. *Farrenkopf M.*, Corporate Finance Instrument: Single-Factoring and Sales of Defaulted Accounts (at the example of car dealers and repair service in Germany), Saimaa University of Applied Sciences, South Korea, 2014, 20.

აქვს მხოლოდ მაშინ, როცა კრედიტის და ამოღების ფუნქციებიც სრულდება დამკვეთის მიერ, რა შემთხვევაშიც, ფაქტორივად, საქმე გვაქვს გარეგების ანაგარიშფაქტურის დისკონტირების ნაირსახეობასთან. დაფინანსების აღნიშნული ფორმა მეტად გავრცელებულია ბრიტანეთში, განსაკუთრებით, მსხვილ კომპანიებში, რომლებსაც აქვთ საშუალება, ჰყავდეთ პერსონალი და ჰქონდეთ შესაბამისი საინფორმაციო სისტემები გადასახდელი ფაქტურების ეფექტიანი მართვისა და ამოღების მიზნით¹⁹.

5.1.4. რევერსიული ფაქტორინგი

ნაცვლად მიმწოდებელთან (კრედიტორთან) ხელშეკრულების დადებისა (როგორც ეს ხდება ჩვეულებრივი ფაქტორინგის შემთხვევაში), რევერსიული ფაქტორინგის სქემის ფარგლებში ფაქტორინგული კომპანიის მომხმარებელი არის მყიდველი (მოვალე). ფაქტორინგული პროდუქტის ეს სახე ასევე ცნობილია, როგორც „დადასტურება“ (მაგ., ესპანეთში), ხანდახან კი – „მიწოდების ჯაჭვის დაფინანსება“.²⁰ ჩვეულებრივ, უფლებამოსილი/კვალიფიციური მომხმარებლები არიან ბაზარზე ფართოდ წარმოდგენილი მსხვილი კომპანიები, არაერთი მიმწოდებლით (მაგ., მსხვილი საცალო მოვაჭრეები). ნაცვლად დებიტორული დავალიანების დათმობისა, რევერსიული ფაქტორინგის საბაზისო სამართლებრივი ურთიერთობა არსობრივად წარმოადგენს ფაქტორინგული კომპანიის მიერ დამკვეთის ვალის და მიმწოდებლის მოთხოვნის სუბროგაციას²¹.

დამკვეთისათვის რევერსიული ფაქტორინგის ერთ-ერთი უპირატესობაა ადმინისტრაციული და დამუშავების ხარჯის შემცირების შესაძლებლობა ანგარიშსწორების აუტოსორსინგის მეშვეობით, ანუ მყიდველი ერთხელ უხდის ფაქტორს და არ ანარმოებს ანგარიშსწორებას მრავალ მიმწოდებელთან. გარდა ამისა, მიმწოდებლების სამუშაო კაპიტალით დროულად უზრუნველყოფით, მყიდველს ასევე შეუძლია გაიუმჯობესოს რეპუტაცია და ურთიერთობა მიმწოდებელთან იმგვარად, რომ თან შეინარჩუნოს გადავადებული ანგარიშსწორებიდან გამომდინარე ფულადი სახსრების ბრუნვა.

რევერსიული ფაქტორინგის ნებისმიერი სქემისათვის მეტად მნიშვნელოვანია მყიდველის თანხმობა გადახდის ვალდებულებაზე და, ამდენად, მჭიდრო თანამშრომლობა მყიდველთან. ამასთან მიმართებით სავალდებულოა აღსრულებადი ხელშეკრულების არსებობა. ჩვეულებრივ, ფაქტორინგული კომპანიები და მყიდველები დებენ საშუალო ან გრძელვადიან ჩარჩო ხელშეკრულებას, განსაზღვრავენ რა თანხმობისა და მყიდველის კრედიტორული დავალიანების წინასწარი გადახდის პირობებს.

¹⁹ შეად. *Farrenkopf M.*, Corporate Finance Instrument: Single-Factoring and Sales of Defaulted Accounts (at the example of car dealers and repair service in Germany), Saimaa University of Applied Sciences, South Korea, 2014, 20.

²⁰ *Kouvelis P., Dong L., Turcic D.*, Supply Chain Finance: Overview and Future Directions, Supply Chain Finance, *Kouvelis P., Dong L., Turcic D.* (eds.), US, 2017, 3.

²¹ შეად. *Klapper L.*, The Role of “Reverse Factoring” in Supplier Financing of Small and Medium Sized Enterprises, 2004, 9-10, <https://www.factoring-mittelstand.de/19_experinces.pdf>, [28.09.2018].

5.2. დებიტორული დავალიანების რეალიზაცია

ტრადიციულად, ფაქტორინგის ხელშეკრულებით დებიტორული დავალიანების გადაცემის სამართლებრივი ხასიათის განხილვისას დიდი ყურადღება ეთმობოდა იმას, წარმოადგენდა თუ არა ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით დამკვეთის მიერ ფაქტორინგული კომპანიისათვის დებიტორული დავალიანების მიყიდვას თუ უზრუნველყოფის დათმობას.

დღეისათვის არსებობს თეორია დებიტორული დავალიანების რეალიზაცია/დათმობასთან დაკავშირებით: ყიდვა-ხელშეკრულების თეორია, საკომისიო-სახელშეკრულებო თეორია და სასესხო-სახელშეკრულებო თეორია²². განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს სასესხო-სახელშეკრულებო თეორიას მისი რეგრესის უფლებით ფაქტორინგის გამოყენების შემთხვევაში შესაძლო შედეგებიდან გამომდინარე. ხსენებული თეორია არსებითად განსაზღვრავს რეგრესის უფლებით ფაქტორინგს, როგორც უზრუნველყოფილი სესხის გარიგებას (უზრუნველყოფის დათმობით). ეს ხდება მაშინ, როცა ადგილი აქვს დებიტორული დავალიანების მომცველი უზრუნველყოფის გადაცემას. გარდა აღნიშნული გარიგებების განხორციელების რისკისა, რომლებიც ბათილად ცხადდება უზრუნველყოფის მოთხოვნების (მაგ., რეგისტრაციის) შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ასეთმა ინტერპრეტაციამ შესაძლოა წარმოშვას დამატებითი რისკი, რამდენადაც გადახდისუუნარობის შემთხვევაში ფაქტორინგს დაქვემდებარებული დებიტორული დავალიანება შესაძლოა იქცეს მოვალის გაკოტრების მასის ნაწილად. ეს პრობლემატიკა განსაკუთრებით აქტუალურია იურისდიქციისათვის, რომელშიც გადახდისუუნარობის საქმის წარმოებისას გაკოტრების არაეფექტიანმა რეგულაციებმა ან უპირატესი კრედიტორების ჯგუფების პრიორიტეტულმა უფლებებმა შესაძლოა შეამციროს უზრუნველყოფის ღირებულება დებიტორულ დავალიანებასთან მიმართებით.

ფაქტორინგის სამართლებრივი ბაზის შექმნის და აღნიშნული განსაზღვრების გამოყენების პოტენციური შედეგების განხილვისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს დებიტორული დავალიანების გადაცემის ხასიათის ზუსტ დეფინიციას.

5.3. სამომავლო დებიტორული დავალიანების გადაცემა

სამომავლო დებიტორული დავალიანება წარმოადგენს ფაქტორინგის პოტენციურად მნიშვნელოვან წყაროს და უნდა შედიოდეს ფაქტორინგის ნებისმიერ განსაზღვრებაში. თუ კომერციული ურთიერთობა სტაბილურია, პროდუქტის მიწოდების შედეგად არსებული ფულის მომავალი ბრუნვა შესაძლოა მიჩნეულ იქნეს სანდოდ და გარიგების შესაფერის საგნად. ამდენად, მიმწოდებელს შესაძლოა გაუჩნდეს ხსენებული სამომავლო დებიტორული დავალიანების ფაქტორინგის სურვილი, ხოლო ფაქტორს შესაძლოა სურდეს, შეიძინოს იგი. ეს გავრცელებული პრაქტიკაა და ამაღლებს ფაქტორინგის, როგორც ფინანსური ინსტრუმენტის მოქნილობის დონეს²³.

²² შეად. *Kettering K. C.*, True Sale of Receivables: A Purposive Analysis, 2009, 514-515, <https://www.researchgate.net/publication/228220314_True_Sale_of_Receivables_A_Purposive_Analysis>, [28.09.2018].

²³ შეად. *Akseli O.*, Turkish Law and UNCITRAL's Work on the Assignment of Receivables with a Special Reference to the Assignment of Future Receivables, Law and Financial Markets Review, Vol. 1, Issue 1, 2007, 47.

5.4. ფაქტორინგის ფარგლები

ჩვეულებრივ, ფაქტორინგის ფარგლები შეზღუდულია კომერციული/სავაჭრო დებიტორული დავალიანებით და არ მოიცავს სამომხმარებლო დებიტორულ დავალიანებას (მაგ., ხელშეკრულებები გაფორმებული ფიზიკური პირების მიერ, უმთავრესად, პირადი, საოჯახო თუ შინამეურნეობაში გამოყენების მიზნით, შექმნილი საქონლის და მომსახურების რეალიზაციის შესახებ). თუმცა ზოგიერთი დეფინიციით, დასაშვებია, ფაქტორინგს დაექვემდებაროს საყოფაცხოვრებო მომსახურებიდან, მაგალითად, კომუნალური თუ სატელეფონო გადასახადი, მომდინარე დებიტორული დავალიანება. ამერიკის შეერთებულ შტატებში არ არსებობს შეზღუდვები, ხოლო დებიტორული დავალიანება ნებისმიერ საქონელზე თუ მომსახურებაზე, მიუხედავად მოვალის ტიპისა, შესაძლოა, დაექვემდებაროს ფაქტორინგს²⁴. ზოგიერთ ქვეყანაში დაუშვებელია, სახელმწიფო ან მისი მონაწილეობით მოქმედი ორგანიზაცია იყოს მოვალე ფაქტორინგის გარიგებაში.

ასევე გონივრულია, შეიზღუდოს ფაქტორინგის მომსახურება ვაჭრობიდან წარმოშობილი დებიტორული დავალიანების შესყიდვით, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ამ განვითარებადი დარგის კონცენტრაცია ვაჭრობის დაფინანსებაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არსებობს რისკი, რომ ამ სამართლებრივი ინსტიტუტის მომხმარებელი (მცირე და საშუალო ბიზნესი) ვერ გაუგებს მას და უპირატესობას მიანიჭებს დაფინანსების სხვა სახეებს, რომლებიც, ჩვეულებრივ, არ განიხილება ფაქტორინგად (მაგ., ინვესტიცია უიმედო სესხებში). ამას შესაძლოა უარყოფითი შედეგები მოჰყვეს ფაქტორინგის დარგის რეპუტაციისათვის, რომელიც, ჩვეულებრივ, არასწორად განიხილება, როგორც ამოღების სერვისი ან უიმედო სესხების მართვა, რაც აფრთხობს მცირე და საშუალო ბიზნესს. თუ კონკრეტული იურისდიქცია მოითხოვს, კანონში შესაძლოა უფრო დეტალურად იყოს განერილი ის, თუ რა მიიჩნევა ვაჭრობად და მომსახურების განევა. ასევე, კანონმდებლობა შესაძლოა ცალსახად გამორიცხავდეს უიმედო სესხების ფაქტორინგში გამოყენებას.

5.5. დებიტორული დავალიანების დაფინანსების არაფაქტორინგული ფორმები

ფაქტორინგი წარმოადგენს დებიტორული დავალიანების დაფინანსების ერთ-ერთ, თუმცა არა ერთადერთ, ფორმას. არსებობს დებიტორული დავალიანების დაფინანსების სხვა ფორმები, რომლებიც არ უნდა აგვერიოს ფაქტორინგში. აღნიშნული მოიცავს:

(1) ფორფეტირებას, რომელიც გულისხმობს დოკუმენტირებული დებიტორული დავალიანების (მაგ., თამასუქების) რეგრესის უფლების გარეშე შესყიდვას იმ მხარის მიერ, რომლისგანაც წარმოებს შესყიდვა. ფორფეტირება გულისხმობს უფრო ფინანსურ და არა კომერციულ გარიგებებს და არ გააჩნია ამოღების ფუნქცია. ამდენად, ჩვეულებრივ, ის არ წარმოადგენს ფაქტორინგული კომპანიების საქმიანობას. ტერმინები ფაქტორინგი და ფორფეტირება ხშირად ერევათ ერთმანეთში. ფაქტორინგი შესაფერისია რამდენიმე სხვადასხვა, მცირე, სამომხმარებ-

²⁴ შეად. Tatge D. B., Flaxman D., Tatge J. B., American Factoring Law, American Bankruptcy Institute, 2009, 44-46, <https://www.bna.com/uploadedfiles/abi_journal_review.pdf>, [28.09.2018].

ლო საქონელზე მოთხოვნის დასაფინანსებლად კრედიტის 360 დღემდე ვადით, ხოლო ფორფეტირება გამოიყენება სამრეწველო დანიშნულების ექსპორტის დასაფინანსებლად, კრედიტის რამდენიმე თვიდან შვიდ წლამდე ვადით. აღსანიშნავია, რომ 1996 წლის საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ ცალ-ცალკე განსაზღვრავს (თუმცა - ზედაპირულად) ფორფეტირებასა და ფაქტორინგს²⁵.

(2) რეფინანსირებას, რომელიც გულისხმობს დებიტორული დავალიანების დათმობას დამთმობისათვის საბანკო კრედიტის ზოგიერთი ფორმის ან სხვა კრედიტის მინიჭების სანაცვლოდ.

(3) ფასიანი ქაღალდების ემისიას, რომელიც შესაძლოა გულისხმობდეს სხვადასხვა სახის კომერციული დებიტორული დავალიანებით უზრუნველყოფილი იმ ფასიანი ქაღალდების გამოშვებას, რომლებსაც შეისყიდის ფასიანი ქაღალდების ემიტენტი კომპანია დებიტორული დავალიანების წარმომდგომი კომერციული ორგანიზაციისაგან.

(4) პროექტის დაფინანსებას ვის გულისხმობს სესხებს პროექტის კონტრაქტორებისთვის, რომელთა უზრუნველყოფასაც წარმოადგენს პროექტით გამომუშავებული სამომავლო შემოსავლები.

6. ფაქტორინგის არსებული სტატუსი საქართველოში

ფაქტორინგთან დაკავშირებული საქართველოს კანონმდებლობის მნიშვნელოვანი დებულებები მოცემულია 1996 წლის საქართველოს კანონში „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, რომელიც განსაზღვრავს ფაქტორინგს, როგორც ვაჭრობის დაფინანსებასა და საკომისიო გარიგებას, დაკავშირებულს დამკვეთის სამუშაო კაპიტალის დაკრედიტებასა და მისი დებიტორული დავალიანების ამოღებასთან, ასევე, საკრედიტო და ვალუტის კონვერტაციის რისკის გარანტიებს. კანონი არ განსაზღვრავს ფაქტორინგის მომსახურების სხვადასხვა სახეცვლილებებს. კერძოდ, „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ კანონის მე-20 მუხლის თანახმად, ხსენებულ საკრედიტო დანებსებულებებს, სხვა ნებადართულ საქმიანობის ფორმებთან ერთად, უფლება აქვთ, აწარმოონ „ფაქტორინგული ოპერაციები რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე“.

გარდა საბანკო სამართლისა, ფაქტორინგი ასევე ნახსენებია „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ საქართველოს 2006 წლის კანონში და სხვა კანონქვემდებარე აქტებში, როგორც საქმიანობის ერთ-ერთი სახე, რომლის წარმოება დასაშვებია მიკროსაფინანსო ორგანიზაციისთვის. საქართველოს 2010 წლის საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, ფაქტორინგი ფინანსური მომსახურების ერთ-ერთი სახეობაა.²⁶ ფაქტორინგი ნახსენებია რამდენიმე ნაკლებად მნიშვნელოვან რეგულაციასშიც. თუმცა მოქმედი კანონმდებლობის ყველა ნაწილში სა-

²⁵ „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 1-ლი მუხლის „ტ“ ქვეპუნქტი, 23/02/1996.

²⁶ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, მუხლი 15.2, „გ“ ქვეპუნქტი, 12/10/2010.

ხეზეა ნათელი და ამომწურავი განსაზღვრების ნაკლებობა. საქართველოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენლების, კომერციული იურიდიული პირებისა და საერთაშორისო ექსპერტების არაერთი განცხადების თანახმად, ქართული კანონმდებლობა მოგებული დარჩება ფინანსური მომსახურების ხსენებული ფორმის ყოველმხრივი რეგულირებით, მათ შორის, ფაქტორინგის სპეციფიკური სახეების, მაგალითად, საერთაშორისო ფაქტორინგის, რევერსიული ფაქტორინგის, სამომავლო დებიტორული დავალიანების ფაქტორინგისა და სხვა-თა განსაზღვრით. ფაქტორინგის რეგულირება აამაღლებს სამართლებრივი ნდობის დონეს და ხელს შეუწყობს ფაქტორინგის მომსახურების მიმწოდებლებს ფაქტორინგის ახალი პროდუქტების შემუშავებაში.

7. განსაზღვრების წინადადება

7.1. ფაქტორინგის არსი

საერთაშორისო პრაქტიკაზე დაყრდნობით, სასურველია, ფაქტორინგი განისაზღვროს საქონლის მიყიდვის თუ მომსახურების განწვევის ხელშეკრულებიდან მომდინარე არსებული თუ სამომავლო, მოკლევადიანი თუ ვადამოუსვლელი დებიტორული დავალიანების შესყიდვის სამართლებრივ გარიგებად (ანგარიშსწორების ვადით 360 დღემდე).

ამავდროულად, რევერსიული ფაქტორინგი შესაძლებელია განისაზღვროს, როგორც ფაქტორინგის განსაკუთრებული სახე, რომელიც ეფუძნება სამმხრივ სახელშეკრულებო ურთიერთობას ფაქტორს, დამკვეთსა (მოვალესა) და მიმწოდებელს (კრედიტორს) შორის, სადაც ფაქტორი კისრულობს მიმწოდებლის მიერ დამკვეთისათვის საქონლის მიწოდებიდან თუ მომსახურების განწვევიდან მომდინარე არსებული ან სამომავლო მოკლევადიანი ვადამოუსვლელი გადასახდელის გადახდას და იღებს ვალდებულებას, გადაიხადოს ნაკისრი ვალი კრედიტორის მოთხოვნისთანავე ანაზღაურების (დისკონტი და ფაქტორინგის გასამრჯელო) სანაცვლოდ მის ვადამოსვლამდე. ფაქტორი ვალს სრულად დაიბრუნებს დამკვეთისაგან ვალის ვადამოსვლის დროს.

7.2. ფაქტორინგის საგანი

საერთაშორისო საფინანსო სამართალში გავრცელებული მოსაზრებების თანახმად, დასაშვებია, ფაქტორინგის საგანი იყოს საქონლის მიყიდვის ან მომსახურების განწვევის ხელშეკრულებიდან მომდინარე არსებული თუ სამომავლო, სრული თუ ნაწილობრივი, ვადამოსული ან ვადამოუსვლელი მოკლევადიანი დებიტორული დავალიანება²⁷. დასაშვებია, სამომავლო დებიტორული დავალიანება იყოს ფაქტორინგის საგანი. სამომავლო დებიტორული დავალიანება უნდა

²⁷ შეად. EU Federation for Factoring and Commercial Finance, Factoring and Commercial Finance: An Introduction, 2017, 3, <<https://www.intermarket.at/content/dam/at/intermarket/common/files/intro%20to%20factoring.pdf>>, [28.09.2018].

ჩაითვალოს სათანადოდ განსაზღვრულად, თუ ფაქტორინგის ხელშეკრულება ხსენებული დებიტორული დავალიანების გადამხდელად მოვალეს მიიჩნევს.

გარდა დებიტორული დავალიანების შესყიდვისა, ფაქტორინგულ კომპანიას უფლება უნდა ჰქონდეს, იკისროს შემდეგი მომსახურების განევის ვალდებულება:

- 1) გადაცემული დებიტორული დავალიანების დოკუმენტაციისა და ჟურნალის წარმოება;
- 2) დებიტორული დავალიანების ამოღება;
- 3) გადაცემული დებიტორული დავალიანების ამოღების რისკის საკუთარ თავზე აღება.

7.3. ფაქტორინგის სახეები

იმ ფაქტორინგის ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე, სადაც წარმოებს დებიტორული დავალიანების ამოღება, ფაქტორინგი შეიძლება იყოს ადგილობრივი ან საერთაშორისო. დებიტორული დავალიანების ამოღების რისკის საკუთარ თავზე აღების ვალდებულებიდან (დელკრედერე ფუნქცია) გამომდინარე, ფაქტორინგი შეიძლება იყოს რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე.

(1) ადგილობრივი ფაქტორინგი

საქართველოში ადგილობრივი ფაქტორინგი რეკომენდებულია განისაზღვროს, როგორც ფაქტორინგი, რომლის საგანსაც წარმოადგენს რეზიდენტ იურიდიულ ან ფიზიკურ პირებს შორის საქონლის რეალიზაციის თუ მომსახურების განევიდან გამომდინარე დებიტორული დავალიანების გადაცემა.

(2) საერთაშორისო ფაქტორინგი

საერთაშორისო ფაქტორინგი საქართველოში სასურველია განიმარტოს, როგორც ფაქტორინგი, რომლის საგანსაც წარმოადგენს საქონლის თუ მომსახურების საერთაშორისო რეალიზაციიდან გამომდინარე დებიტორული დავალიანების გადაცემა. საერთაშორისო ფაქტორინგი შეიძლება მოიცავდეს ერთფაქტორიან სისტემას, როცა ფაქტორი კისრულობს ვალდებულებას, ამოიღოს საკუთარი აგენტის საშუალებით დებიტორული დავალიანება უცხოელი მოვალისაგან ან ორფაქტორიან სისტემას, როცა ფაქტორი გადასცემს დებიტორულ დავალიანებას ან ეთანხმება სხვა უცხოელი ფაქტორის ვალს ფაქტორინგის ხელშეკრულებისა და ფაქტორინგის მარეგულირებელი სამართლის პირობების შესაბამისად.

(3) ფაქტორინგი რეგრესის უფლების გარეშე

ფაქტორინგი რეგრესის უფლების გარეშე უნდა განისაზღვროს ფაქტორის დებიტორული დავალიანების ამოღების (მათ შორის, გადახდისუუნარობის, გაკოტრებისა და ლიკვიდაციის) რისკის აღების ვალდებულება. დამკვეთი პასუხისმგებელი უნდა იყოს ფაქტორის წინაშე დებიტორული დავალიანების არსებობაზე, თუმცა არ უნდა იყოს პასუხისმგებელი ამოღების წარმატებულობაზე (კრედიტუნარიანობაზე).

(4) ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით

რეგრესის უფლებით ფაქტორინგის ფარგლებში ფაქტორინგის დამკვეთმა (დამთმობმა) ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად უნდა უზრუნველყოს გადაცემული დებიტორული დავალიანების წარმატებული ამოღება. ფაქტორინგის ხელშეკრულების ფარგლებში, რეგრესის უფლებით ფაქტორინგის შემთხვევაში, ფაქტორინგის დამკვეთი (დამთმობი) პასუხისმგებელი უნდა იყოს ფაქტორის წინაშე დებიტორული დავალიანების არსებობასა და მისი ამოღების შესაძლებლობაზე დებიტორული დავალიანების ვადამოსვლის თარიღიდან. ფაქტორის მიერ რეგრესის უფლების გამოყენებისას, იგი ასევე უფლებამოსილი უნდა იყოს მოითხოვოს, რომ დამკვეთმა გადაუხადოს მას ავანსად გაცემული თანხა პლუს სახელშეკრულებო საპროცენტო სარგებელი, გასამრჯელო და ხარჯი. ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით არ უნდა ხასიათდებოდეს, როგორც უზრუნველყოფილი გარიგება. ესაა დაფინანსების ფორმა საკუთრების უფლების გადაცემით და უნდა განიხილებოდეს ამგვარად. განსხვავებით უზრუნველყოფილი სესხისაგან, ამ ოპერაციის დანიშნულებას წარმოადგენს ფაქტორინგის გარიგების ფარგლებში დებიტორული დავალიანების გადაცემა და არა ვალის გადახდის გარანტირება. გარანტირებულია გადაცემული დებიტორული დავალიანების ღირებულება (გადახდისუნარიანობა) ბრუნვის საერთო უფლებით (მოთხოვნით) ფაქტორინგის დამკვეთის მიმართ. რეგრესის უფლებით ფაქტორინგის უზრუნველყოფილ სესხად შესაძლო გადაკვალიფიცირების ნეგატიური შედეგების (როგორცაა, მაგალითად, აღსრულების შეზღუდვები) თავიდან ასაცილებლად მნიშვნელოვანია, რომ ქართული კანონმდებლობა მოიცავდეს ფაქტორინგის გავრცელებული სახეების ნათელ და პირდაპირ განსაზღვრებებს.

(5) თამასუქების დისკონტირება

ფაქტორს შეუძლია აწარმოოს თამასუქების დისკონტირება, თუ თამასუქი მომდინარეობს საქონლის მიყიდვის თუ მომსახურების განევის გარიგებიდან (წარმოადგენს დებიტორულ დავალიანებას). საქართველოში ფაქტორინგის რეგულირების მიზნებისათვის ხსენებული თამასუქის დისკონტირება განხილულ უნდა იქნეს საბაზისო დებიტორული დავალიანების შესყიდვად.

8. ფაქტორინგის სამართლებრივი ჩარჩო

გამომდინარე კონკრეტული ქვეყნის სპეციფიკიდან, ფაქტორინგი განვითარდა სხვადასხვა სამართლებრივი და მარეგულირებელი ფორმით. თუმცა ფაქტორინგი თითქმის უნივერსალურია სამი სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგებით: 1) ჩარჩო ხელშეკრულება (რომელიც აწესებს დათმობის პირობებს, გასაწევ მომსახურებას, გასამრჯელოს და სხვა); 2) რეალიზაციის ხელშეკრულება (ან, ხანდახან, კომისიის ან სესხის ხელშეკრულებაც კი) და 3) დებიტორული დავალიანების დათმობა (როგორცაა: რეალიზაციის ვალდებულებისაგან გათავისუფლება ან სესხის უზრუნველყოფა).

დებიტორული დავალიანების დათმობა ყველა ფაქტორინგული ოპერაციის არსია და ხსენებული პრაქტიკა მეტ-ნაკლებად დეტალიზებულია ევროპის ქვეყნების კანონმდებლობაში. არსებობს სხვაობა უფლებების დათმობისადმი მიდგომაში, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შეიძლება

ითქვას, რომ დებიტორული დავალიანების გადაცემა შესაძლოა მეტ-ნაკლებად ეფექტიანად ხორციელდებოდეს მთელს ევროპაში.

ფაქტორინგის სამართლებრივი გარემოს ანალიზისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს დებულებებს, რომლებიც არეგულირებს ფაქტორინგის ხელშეკრულების ფორმას, დებიტორული დავალიანების დათმობადობას (და დათმობის სამართლებრივ დახასიათებას), შეტყობინების მოთხოვნებს, სამომავლო დებიტორული დავალიანების დათმობას, სახელშეკრულებო აკრძალვებს თუ უფლება-მემკვიდრეობასა და ფაქტორინგზე გავლენის მქონე მესამე მხარის უფლებებს.

8.1. ფაქტორინგის ხელშეკრულება

ფაქტორინგის ხელშეკრულება ფაქტორინგულ კომპანიასა და დამკვეთს შორის წარმოადგენს ჩარჩო გარიგებას, რომელიც არეგულირებს ფაქტორინგული ურთიერთობის ყველა ასპექტს (მაგ., ფაქტორინგის სახე, რეგრესის უფლებები, დამატებითი მომსახურების განწვევა, მიმდინარე და სამომავლო დათმობა და სხვა). ის ფაქტორინგული მომსახურების საფუძველს წარმოადგენს. ფაქტორინგის ხელშეკრულება ჩამოყალიბებულია, როგორც განახლებადი ფაქტორინგული კრედიტი (რომლის ფარგლებშიც წარმოებს არაერთი ცალკეული დებიტორული დავალიანების ფაქტორინგი).²⁸ პრაქტიკაში თითქმის ყველა ფაქტორინგი ხორციელდება ფაქტორინგის წერილობითი ხელშეკრულების საფუძველზე.

8.2. დათმობა

8.2.1. დათმობის ფორმა და შეტყობინების მოთხოვნა

მაშინ, როცა ფაქტორინგი წარმოადგენს ჩარჩო ხელშეკრულებას, რომელიც არეგულირებს ფაქტორინგულ კომპანიასა და მის დამკვეთს შორის ფაქტორინგული ურთიერთობის ყველა ასპექტს, დათმობა არის მეთოდი, რომლითაც წარმოებს დამკვეთის მიერ ფაქტორინგული კომპანიისათვის დებიტორული დავალიანების გადაცემა.

ევროპული პრაქტიკა განსხვავებულია მოთხოვნის დათმობასთან დაკავშირებით დადგენილ ცალკეულ ფორმებთან მიმართებით.²⁹ ზოგიერთ ქვეყანაში, როგორცაა: საბერძნეთი, ლატვია და პორტუგალია, კანონი ანებს დათმობის წერილობით ფორმას, ზოგიერთ სხვა სახელმწიფოში კი ე მაგალითად, მალტასა და შვედეთში, კონკრეტული ფორმით დათმობის წერილობითი ხელშეკრულება აუცილებელი არაა.³⁰ დათმობისადმი არაფორმალური მიდგომა უკეთესია, რადგან წერილობითმა ფორმამ შესაძლოა გაზარდოს ელექტრონული ფორმით დათმობასთან დაკავშირებული რისკი.

²⁸ შეად. Dogaru D. -M., Bratiloveanu I., Factoring Contract — Short Term Financing Technique, 2016, 29, <http://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/numarul52_2016/3.pdf>, [28.09.2018].

²⁹ შეად. Milenkovic-Kerkovica T., Dencic-Mihajlov K., Factoring in the Changing Environment: Legal and Financial Aspects, Procedia — Social and Behavioral Sciences, № 44, 2011, 433.

³⁰ იქვე, 434.

ზოგიერთ ქვეყანაში (მაგ., ნორვეგია და ჩეხეთის რესპუბლიკა) მოვალის მიერ დათმობის თაობაზე შეტყობინება დათმობის კანონიერების სამართლებრივი მოთხოვნა³¹. სხვა ქვეყნებში (მაგ., ბრიტანეთი, პოლონეთი და პორტუგალია) ფაქტორინგული კომპანიები დათმობის შესახებ ატყობინებენ მოვალეს არა იმიტომ, რომ ამით იურიდიული ძალა მიენიჭოს დათმობას, არამედ იმიტომ, რომ დარწმუნდნენ, რომ ვალი დაიფარება მხოლოდ ფაქტორინგული კომპანიისათვის გადახდით.

შეტყობინება არ უნდა იყოს აუცილებელი დათმობის ძალაში შესასვლელად. ეს მიდგომა სრულად შეესაბამება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის დებულებებს მოთხოვნის დათმობის თაობაზე³². აღნიშნული საშუალებას აძლევს კომპანიებს, შესთავაზონ ფარული ფაქტორინგის მომსახურება და შეამცირონ დათმობის დროს პროცედურული შეცდომების რისკი. გარდა ამისა, კანონი მხარს უნდა უჭერდეს საერთო შეტყობინების ნამდვილობას, რომელიც მოიცავს სამომავლო დებიტორული დავალიანების დათმობას (რითაც თავიდან იქნება აცილებული თითოეული დათმობის ცალკე შეტყობინების საჭიროება).

8.2.2. სამომავლო დებიტორული დავალიანების დათმობა

სამომავლო დებიტორული დავალიანების დათმობის შესაძლებლობა მნიშვნელოვანი ელემენტია ფაქტორინგის დარგისათვის, რადგან ის ხელს უწყობს ფაქტორინგის გრძელვადიანი ურთიერთობის ჩამოყალიბებას და შესაძლოა დაიცვას ფაქტორის უპირატესი უფლებები მოთხოვნების კოლიზიის შემთხვევაში. სამომავლო მოთხოვნების დათმობა დაშვებულია ევროპული ქვეყნების უმეტესობაში. ჩვეულებრივ, მოითხოვება, რომ დებიტორული დავალიანება და/ან მოვალე განისაზღვროს საკმარისი სიზუსტით, რათა სამომავლო დათმობა იყოს კანონიერი. მაგალითად, ავსტრიაში დათმობის ნამდვილობისთვის აუცილებელი პირობაა მოთხოვნის კონკრეტიზაცია და ინდივიდუალიზაცია.³³ აღნიშნული მოთხოვნა დაკმაყოფილებულია, თუ, მაგალითად, ინარმოებს დამთმობის ბიზნესიდან მომდინარე მთელი დებიტორული დავალიანების დათმობა. თუ მოვალის ვინაობის დადგენის შესაძლებლობა არსებობს, მაშინ იმ ფაქტს – თავიდანვე ცნობილია თუ არა მომავალი მოვალე, მნიშვნელობა არ აქვს. რეალური დათმობა შეუძლებელია მანამ, სანამ სამართალსუბიექტურია დებიტორული დავალიანება, თუმცა ჩარჩო ხელშეკრულება დათმობის შესახებ შესაძლოა დაიდოს წინასწარ. როგორც კი დებიტორული დავალიანება სამართალსუბიექტურად შეიქმნება, ის ავტომატურად დაეთმობა მიმღებს რაიმე შემდგომი ქმედების გარეშე. მსგავსი რეგულაციები გვხვდება, მაგალითად, ესპანეთში ან გერმანიაში, თუმცა სამომავლო მოვალის დადგენის დამატებითი მოთხოვნით.³⁴

³¹ შეად. European Bank for Reconstruction and Development, Factoring Survey in EBRD's Countries of Operation, 2018, iv, <<https://www.ebrd.com/documents/ogc/factoring-survey.pdf>>, [28.09.2018].

³² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 199-ე მუხლი, 26/06/1997.

³³ შეად. Bakker M. H. R., Klapper L., Udell G. F., Financing Small and Medium-size Enterprises with Factoring: Global Growth in Factoring — and Its Potential in Eastern Europe, Warsaw, 2004, 23.

³⁴ Milenkovic-Kerkovica T., Dencic-Mihajlov K., Factoring in the Changing Environment: Legal and Financial Aspects, Procedia — Social and Behavioral Sciences, № 44, 2011, 343.

8.2.3. დათმობის აკრძალვა ხელშეკრულების თანახმად

მიმწოდებლის ფუნქციის შემსრულებელ მცირე ბიზნესს და ბაზარზე დომინანტ მსხვილ კომპანიებს შორის ხელშეკრულებები, ჩვეულებრივ, შეიცავს პირობებს, რომლებიც კრძალავს დებიტორული დავალიანების დათმობას მესამე მხარეებისათვის. აღნიშნულმა, ანგარიშსწორების ხანგრძლივ ვადებთან ერთად, შესაძლოა, არახელსაყრელ პოზიციაში ჩააყენოს ხსენებული მიმწოდებლები, რადგან მათთვის შეუძლებელი ხდება საკუთარი დებიტორული დავალიანების ხარჯზე სამუშაო კაპიტალის ფინანსურ ბაზრებზე მოძიება.

ამგვარი ვითარებიდან არსებობს მკაფიო გამოსავალი, რადგან ეს ლეგიტიმურ ინტერესთა კონფლიქტის ტიპური მაგალითია. ზღუდავს თუ არა ფაქტორინგის მარეგულირებელი კანონმდებლობა ხელშეკრულების თავისუფლებას, როცა დებიტორული დავალიანება შესაძლოა დათმობილ იქნას მაშინაც კი, როცა ამას არ უშვებს ხელშეკრულება? დასაბუთებულია თუ არა ასეთი მიდგომა და თუ დასაბუთებულია, უნდა იყოს თუ არა იგი რეგულირებული ფაქტორინგის შესახებ კანონმდებლობით? უფრო შესაფერისი ხომ არაა აღნიშნული დარგის რეგულირება კონკურენციის სამართლით?

საერთაშორისო ფაქტორინგის შესახებ 1988 წლის *UNIDROIT*-ის ოტავის კონვენციის მე-6 მუხლი ადგენს, რომ მიმწოდებლის მიერ ფაქტორისათვის დებიტორული დავალიანების დათმობა ნამდვილია მიუხედავად მიმწოდებელსა და მოვალეს შორის ხსენებული დათმობის ამკრძალავი ნებისმიერი შეთანხმებისა. ამდენად, საერთაშორისო ფაქტორინგის შესახებ 1988 წლის *UNIDROIT*-ის ოტავის კონვენციის მიხედვით, დებიტორული დავალიანების დათმობის ნებისმიერი აკრძალვა უნდა ჩაითვალოს ბათილად, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება განსაზღვრავს აღნიშნული წესიდან გამონაკლისის შესაძლებლობებსაც. უნდა გვახსოვდეს, რომ კონვენცია ეხება საერთაშორისო ფაქტორინგს, რომელიც გულისხმობს დებიტორული დავალიანების საერთაშორისო დათმობას განსხვავებული სამართლებრივი სისტემების და რეჟიმების პირობებში.

ევროპის ქვეყნებში დათმობასთან დაკავშირებული სახელშეკრულებო აკრძალვები დაშვებული, მიღებული და სამართლებრივად ქმედითია. თუმცა ფაქტორინგის ხსენებული სახელშეკრულებო აკრძალვების შედეგები განსხვავებულია ვ დანყებული დათმობაზე და ფაქტორინგულ ურთიერთობაზე გავლენის მქონე სახელშეკრულებო აკრძალვებით, რომელთაც არანაირი სამართლებრივი შედეგი არ ექნება (მაგ., ავსტრიაში ან იტალიაში, სადაც სპეციალური კანონები ფაქტორინგის შესახებ ადგენენ ასეთი სახელშეკრულებო პირობის აღუსრულებადობას), დასრულებული სახელშეკრულებო აკრძალვებით, რომლის ძალითაც ნებისმიერი დათმობა ბათილად ცხადდება, რაც ასეთ შემთხვევებში, ფაქტობრივად, შეუძლებელს ხდის ფაქტორინგს (მაგ., ესპანეთში, ჩეხეთის რესპუბლიკასა თუ ბულგარეთში).

სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე, მოთხოვნის დათმობის აკრძალვის დაშვების ტრადიციული მიზეზები (მაგ., შესაძლებლობა გააკონტროლოთ, თუ ვინ იქნება თქვენი კრედიტორი) არაა ქმედითი ფაქტორინგის შემთხვევაში, რადგან ფაქტორინგიდან სარგებელს იღებენ ლეგიტიმური კომპანიები, რომლებიც ეწევიან მართლზომიერ, საერთაშორისოდ

ალიარებულ ფინანსურ მომსახურებას. ხსენებული არგუმენტი უფრო აქტუალურია იმ ქვეყნებში, სადაც უკვე ჩამოყალიბებულია ფაქტორინგის დარგის რეგულირების გარკვეული დონე.

8.2.4. უპირატესი უფლებები დებიტორული დავალიანების დათმობისას

ფარგლები, რომლებშიც კოლიზიურ უფლებებს შეუძლია იმოქმედოს ფაქტორინგულ კომპანიაზე, როგორც მიმღებზე, ცვალებადია. იგი დამოკიდებულია მესამე მხარის სამართლებრივ უფლებებზე (მაგ., ერთი და იმავე დებიტორული დავალიანების, დებიტორული დავალიანების გირაოს თუ ფულადი ინტერესის შესყიდვის რამდენიმე დათმობის კოლიზია) და იმაზე, თუ როგორ რეგულირდება პრიორიტეტები კონკრეტულ სამართლებრივ სისტემაში.

კოლიზიური მოთხოვნების პრიორიტეტულობის დასაბუთება ცვალებადია სხვადასხვა იურისდიქციიდან გამომდინარე, თუმცა პრობლემის გადანყვეტა, ჩვეულებრივ, ყალიბდება რამდენიმე ძირითად პრინციპზე დაყრდნობით:³⁵

- დროში უპირველესის წესი: პირველი მხარე, რომელსაც ხელი აქვს მონერილი სამართლებრივად ნამდვილ დათმობის ხელშეკრულებაზე, არის დაცული, რადგან ამ მომენტიდან გადამცემს აღარ აქვს უფლება, დათმოს ან გირაოთი დატვირთოს ის, რასაც აღარ ფლობს. ამდენად, ნებისმიერი ასეთი გასხვისება აღარ არის კანონიერი. ხსენებული სისტემის სირთულე მდგომარეობს დათმობის ნამდვილობის თარიღის დამტკიცებაში, განსაკუთრებით, თუ აუცილებელია ფორმალობების შესრულება.

- უპირატესი საკუთრების უფლების წესი: უპირატესობით სარგებლობს პირველად რეგისტრირებული, თუ აუცილებელია დათმობის რეგისტრაცია, ან პირველი, რომელიც აცნობებს მოვალეს. აქ პრობლემას წარმოადგენს იმის დამტკიცება, თუ ვინ აცნობა პირველმა მოვალეს დათმობის შესახებ.

ავსტრია იმ იურისდიქციის მაგალითია, სადაც პრიორიტეტულობა უპირველესის წესით დგინდება. ავსტრიის კანონმდებლობით, თუ ადგილი აქვს ერთი დებიტორული დავალიანების რამდენიმე დათმობის კოლიზიას, ნამდვილია პირველი დათმობა, ხოლო ყველა შემდგომი დათმობა განიხილება ბათილად, რადგან დამთმობს არ შეუძლია იმაზე მეტის გადაცემა, რასაც ის ფლობს და ფაქტოდ. მსგავსი დანაწესები მოქმედებს ბელგიაში, ჩეხეთის რესპუბლიკაში, იტალიასა და გერმანიაში.³⁶

მეორე მხრივ, ბულგარეთში უპირატესი საკუთრების უფლების პრინციპი წარმოადგენს პრიორიტეტულობის რეგულირების საფუძველს. მოვალის ინფორმირება სავალდებულოა, რათა დათმობას გააჩნდეს ძალა მასთან და მესამე მხარესთან მიმართებით (მსგავსი პრინციპი მოქმედებს ირლანდიაშიც³⁷). რუმინეთი კიდევ ერთი მაგალითია იმ იურისდიქციისა, სადაც პრიორი-

³⁵ შეად. Nishtani Y., Cross-Border Assignments of Receivables, Japan, 2017, 3-4.

³⁶ შეად. UK Factoring Association, International Factors Group, Receivables Finance & ABL, A Study of Legal Environments across Europe, 2007, 23, 32, 36, 77, <<http://www.abfa.org.uk/members/newsletter/EU-LegislationReport.pdf>>, [28.09.2018].

³⁷ შეად. The British Institute of International and Comparative Law, Study on the Question of Effectiveness of an Assignment or Subrogation of a Claim against Parties and the Priority of the Assigned or Subrogated Claim over a Right

ტეტულობის წესები ეფუძნება უპირატესი საკუთრების უფლებას. თუმცა რუმინეთში მიღებულია, გარკვეულწილად, განსხვავებული და, სავარაუდოდ, უჩვეულო მიდგომა ევროპის სხვა ქვეყნებთან შედარებით. იმისათვის, რომ რუმინეთში დათმობას გააჩნდეს ძალა მესამე მხარეების მიმართ, იგი რეგისტრირებული უნდა იყოს გირავნობის ელექტრონულ არქივში. მოთხოვნათა თანმიმდევრული გადაცემების შემთხვევაში, პრიორიტეტი ენიჭება მიმღებს, რომელიც უფლების გადაცემას პირველი დაარეგისტრირებს, მიუხედავად იმისა, ცნობილი იყო თუ არა მისთვის სხვა დათმობის შესახებ³⁸.

მიუხედავად პრინციპისა, რომელსაც ემყარება პრიორიტეტულობის წესები, კონკრეტულ იურისდიქციაში ფაქტორინგის წარმოების პრობის შემონახვისას გამოკვლეულ უნდა იქნეს მარტივად და ზუსტად განსაზღვრავს თუ არა სისტემა მიმღებთა, მოცემულ შემთხვევაში, ფაქტორინგული კომპანიების პრიორიტეტულობის საკითხის დადგენასა და დაცვას.

9. ქართული სამართლებრივი ჩარჩო

ქართული კანონმდებლობით ფაქტორინგის ჯეროვანი განსაზღვრების არარსებობის პირობებში მოულოდნელი არაა, რომ ადგილობრივი სამართალი არ არეგულირებს ფაქტორინგის ხელშეკრულებას. იგულისხმება, რომ ფაქტორინგის შესახებ ახალი კანონი არა მხოლოდ განსაზღვრავს ფაქტორინგს, არამედ ასევე დანერგავს ფაქტორინგის ხელშეკრულების განსაზღვრებას, დაადგენს მის მხარეებსა და მათ მოვალეობებს.

ქართული რეალობიდან გამომდინარე, რეკომენდებულია ფაქტორინგის განხორციელება ფაქტორინგის მხოლოდ წერილობითი ხელშეკრულებით, ისიც, შემდეგი ფორმით: ფაქტორინგის ხელშეკრულების თანახმად, ფაქტორი კისრულობს ვალდებულებას, შეისყიდოს საქონლის მიწოდების ან მომსახურების განწევის ხელშეკრულებიდან მომდინარე არსებული ან სამომავლო მოკლევადიანი (360 დღემდე ვადით) ვადა მოუსვლელი დებიტორული დავალიანება.

ფაქტორინგის ხელშეკრულების მხარეები არიან ფაქტორი (საკრედიტო დაწესებულება, მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, და ფაქტორინგის მომსახურების გამწვევი ფაქტორინგული კომპანია), დამკვეთი (იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ყიდის დებიტორულ დავალიანებას) და მოვალე (გაყიდული დებიტორული დავალიანების მოვალე). ფაქტორინგის ხელშეკრულება უნდა მოიცავდეს ინფორმაციას ხელშეკრულების მხარეებზე, ფაქტორინგის სახის მითითებას, დებიტორული დავალიანების, როგორც ხელშეკრულების საგნის, დასაბუთებასა და ინფორმაციას მასზე, ფაქტორინგის გასამრჯელოს თანხას და გაანგარიშების მეთოდს, საპროცენტო სარგებლის განაკვეთსა და სხვა შესაძლო ხარჯებს.

of another Person, 2011, 338, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gdj/12/report_assignment_en.pdf>, [28.09.2018].

³⁸ შეად. UK Factoring Association, International Factors Group, Receivables Finance & ABL, A Study of Legal Environments across Europe, 2007, 104, <<http://www.abfa.org.uk/members/newsletter/EU-LegislationReport.pdf>>, [28.09.2018].

10. მოთხოვნების დათმობა

დებიტორული დავალიანების გადაცემა, როგორც რეალიზაციის განხორციელება ფაქტორინგის წარმოების მიზნით, წესრიგდება მოთხოვნების დათმობის (ცესიის) მარეგულირებელი ნორმებით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, მოთხოვნის დათმობა ხორციელდება ხელშეკრულების მეშვეობით, რომელიც იდება კრედიტორსა და მესამე მხარეს შორის³⁹. სავალდებულო არაა, ხელშეკრულება გაფორმდეს რაიმე კონკრეტული ფორმით, თუ ამას სპეციალურად არ მოითხოვს მიმღები. მანამ, სანამ მოვალე არ იქნება ინფორმირებული მოთხოვნის დათმობის თაობაზე, მას უფლება აქვს, ანგარიშსწორება აწარმოოს დამთმობთან. თუ დამთმობი დათანხმდა ერთი და იმავე მოთხოვნის დათმობას არაერთი პირისათვის, მოთხოვნის უფლება ენიჭება მიმღებს, რომელიც პირველად შევა ურთიერთობაში დამთმობთან. თუ აღნიშნულის დადგენა შეუძლებელია, უპირატესობა ენიჭება პირს, რომელიც პირველი მოახდენს მოვალის ინფორმირებას. დამთმობი ვალდებულია, გადასცეს მიმღებს მის ხელთ არსებული ყველა დოკუმენტი მოთხოვნასთან და უფლებებთან დაკავშირებით, ასევე, მთელი ინფორმაცია, რომელიც აუცილებელია ხსენებული მოთხოვნის და უფლებების გამოყენებისათვის. რამდენადაც არ არსებობს დათმობის წერილობით გაფორმების კონკრეტული მოთხოვნა, დებიტორული დავალიანების დათმობა შესაძლებელია დოკუმენტების ელექტრონული მიმოქცევის სისტემის შეტყობინებების მეშვეობით. დღესდღეობით ელექტრონული ხელმოწერა რეგულირდება, მაგრამ ფართოდ არ გამოიყენება ქართულ პრაქტიკაში. დათმობის კანონიერებისათვის რეგისტრაცია არაა აუცილებელი და არც სახელმწიფო მოსაკრებელია გადასახდელი.

ქართული სამართლის ანალიზი ცხადყოფს, რომ სახელშეკრულებო აკრძალვა დებიტორული დავალიანების დათმობასთან მიმართებაში დასაშვებია. აღნიშნული აკრძალვის დარღვევისას დათმობა ძალას კარგავს. სამომავლო ვალის დათმობის მარეგულირებელი სპეციალური დებულება არ არსებობს. თუმცა იგულისხმება, რომ, სახელშეკრულებო სამართლის თვალსაზრისით, არ არსებობს სამომავლო ვალის დათმობის რაიმე წინააღმდეგობა, რამდენადაც ვალის დადგენა შესაძლებელია (მოვალე ცნობილი უნდა იყოს ისევე, როგორც ურთიერთობა, საიდანაც წარმოიშობა ვალი). მომავალი დათმობების და მათ შესახებ საერთო შეტყობინებების დადასტურება შესაძლოა მისასაღმებელი ცვლილება იყოს ფაქტორინგული მომსახურების დარგში.

სასიკეთო იქნება ჩვენს კანონმდებლობაში აღნიშნული სამომავლო ვალის დათმობის შესაძლებლობის დამადასტურებელი და მომავალი დათმობის თაობაზე საერთო შეტყობინებების დამშვები დებულებების შემოღება. დებიტორული დავალიანების დათმობა შესაძლოა აიკრძალოს ხელშეკრულებით, ხოლო აღნიშნული პირობის საწინააღმდეგო დათმობა გავრცელდება მოვალეზე. მხარეებს უნდა შეეძლოთ შეთანხმება მიმღების (ფაქტორის) მიერ რეგრესის უფლებაზე დამთმობთან (დამკვეთთან) მიმართებით.

არ არსებობს სპეციალური დებულებები ელექტრონული ფაქტორინგის შესახებ. თუმცა, დათმობის ფორმის მოთხოვნების ნაკლებობის გამო, არ უნდა არსებობდეს ელექტრონული

³⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 199-ე მუხლი, 26/06/1997.

ფაქტორინგის რაიმე წინაღობა. ურიგო არ იქნებოდა ქართულ სამართალში სპეციალური კანონის (*lex specialis*) კონკრეტული დებულებების დანერგვა, რომლებიც გააუმჯობესებს ფაქტორინგის ოპერაციების სამართლებრივ სტაბილურობას და ხელს შეუწყობს ფაქტორინგული მომსახურების განვითარებას. კონკრეტულად, ასეთი დებულებებია დათმობის ამკრძალავი ნორმები, სამომავლო დებიტორული დავალიანების განსაზღვრება, მომავალი დათმობის საერთო შეტყობინება და რეგრესის უფლება რეგრესის უფლებით ფაქტორინგის შემთხვევაში. ამდენად, ჩვენს კანონმდებლობაში სასურველი იქნებოდა შემდეგი დანაწესების შემოღება:

- დამკვეთი მუდამ იძლევა გარანტიას, რომ ნებისმიერი გაყიდული დებიტორული დავალიანება არ ექვემდებარება გირავნობას, დავას, უფლებრივ დატვირთვას და მესამე მხარის სხვა უფლებებს და რომ აღნიშნული დებიტორული დავალიანება ვერ იქნება სადავო რაიმე საფუძვლით მაშინაც კი, თუ ეს არაა ცალსახად შეთანხმებული მხარეთა შორის ხელშეკრულებით. თუ რომელიმე გაყიდული დებიტორული დავალიანება ექვემდებარება გირავნობას ან სადავო მოვალის ან სხვა მესამე მხარის უფლების გამო, ან თუ აღნიშნული დებიტორული დავალიანება სადავო რაიმე ფორმით მოვალის ან ნებისმიერი მესამე მხარის მიერ, ფაქტორს გაუჩნდება რეგრესის უფლება დათმობის მიმართ ხსენებულ დებიტორულ დავალიანებაზე მიუხედავად იმისა, შეთანხმებულია თუ არა ასეთი რეგრესის უფლება ფაქტორინგთან დაკავშირებით.

- დასაშვებია, დებიტორული დავალიანების დათმობის შესახებ შეტყობინება გაიგზავნოს ფაქტორინგის ხელშეკრულებით მოცულ მთელს დებიტორულ დავალიანებაზე მიუხედავად იმისა, რეალურად არსებობს თუ არა იგი ხელშეკრულების დადების მომენტში.

- დასაშვებია, ფაქტორინგის საგანი იყოს სამომავლო დებიტორული დავალიანება. სამომავლო დებიტორული დავალიანება უნდა ჩაითვალოს სათანადოდ განსაზღვრულად, თუ ფაქტორინგის ხელშეკრულება ხსენებული დებიტორული დავალიანების გადამხდელად მოვალეს უთითებს.

- თუ დებიტორული დავალიანების დათმობს, დამკვეთსა და მოვალეს შორის დადებული ხელშეკრულებით ან ამ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობებით მოვალეს დაწესებული აქვს მოთხოვნის დათმობის აკრძალვა, დაუშვებელია, ხსენებულ აკრძალვას დებიტორული დავალიანების დათმობასთან დაკავშირებით ჰქონდეს სამართლებრივი შედეგები ფაქტორინგული მომსახურების განევის უფლების მქონე პირებისათვის.

11. მარეგულირებელი ჩარჩო

სახელმწიფო პოლიტიკის თვალსაზრისით, ჩვეულებრივ, გამოიყენება სამი ფუნდამენტური კრიტერიუმი იმის დასადგენად, უნდა დაექვემდებაროს თუ არა ფინანსური დაწესებულებები გონივრულ რეგულირებას (ლიცენზირების, ზედამხედველობის, ანგარიშგების და კაპიტალის

ადეკვატურობის მოთხოვნები).⁴⁰ ერთ-ერთი ამ კრიტერიუმთაგან გულისხმობს: წარმოადგენს თუ არა დაწესებულება მოსახლეობის დანაზოგების მნიშვნელოვან საცავს, ისეთს, რომ მისი ფუნქციონირების შეფერხებამ გამოიწვიოს უარყოფითი ეფექტი საერთო ფინანსური სტაბილურობისთვის. მეორე გასათვალისწინებელი ფაქტორია: წარმოადგენს თუ არა დაწესებულება კლირინგისა და ანგარიშსწორების პირდაპირ მონაწილეს, ისეთს, რომ ამგვარი მნიშვნელოვანი მონაწილის ფუნქციონირების შეფერხებამ გამოიწვიოს ანგარიშსწორების სისტემის ჩამოშლა. მესამე გასათვალისწინებელი ფაქტორია: წარმოადგენს თუ არა დაწესებულება ერთიანი ეკონომიკისათვის კრედიტის წყაროს მაკროეკონომიკური მნიშვნელობით.

თუ დაწესებულება არ იღებს მოსახლეობის დეპოზიტებს, გასცემს მხოლოდ მოკრძალებული ოდენობის კრედიტებს და არ წარმოადგენს კლირინგისა და ანგარიშსწორების პირდაპირ მონაწილეს (მაგ., ფინანსური ლიზინგისა და ფაქტორინგის განმახორციელებელი კომპანიები), მაშინ გაცილებით ნაკლებია საფუძველი, ხსენებული დაწესებულებები დაექვემდებაროს კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნებს და საერთოდ მკაცრ რეგულირებას.

ფაქტორინგული მომსახურების გამწვანები საერთოდ ეწინააღმდეგებიან მკაცრ რეგულირებას და, კონკრეტულად, კაპიტალის ადეკვატურობის ბაზელის პრინციპების გამოყენებას; მიზნით, რომ ბაზელის ჩარჩო ჯეროვნად არ ითვალისწინებს ფაქტორინგული საქმიანობის რისკის დაბალ დონეს (როგორც აღინიშნა, საერთაშორისო სავაჭრო პალატის, ევროპის ბანკების ფედერაციისა და ბანკების შვედეთის ასოციაციის მიერ).⁴¹ მეორე მხრივ, აღიარებულია, რომ ზედამხედველობის შესაფერისმა დონემ შესაძლოა ლეგიტიმურობა, ნდობა და ჰარმონიზაცია შემატოს დარგს. ევროპაში არსებული პრაქტიკა ცვალებადია ე დაწყებული ლიბერალური მიდგომით და დასრულებული შედარებით მკაცრი რეგულირებით.

12. რეგულირების მაგალითები

12.1. არარეგულირებული

არარეგულირებული ფაქტორინგის დარგის მაგალითია დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფო.⁴² აქ, თითოეული ფაქტორინგული კომპანია მუშობს საკუთარი კორპორაციული მართვის წესებით, სახელშეკრულებო ურთიერთობების მიხედვით და ხელმძღვანელობს ბიზნესის წარმოების კოდექსით. ეს ხდება იმ ჩარჩოებში, რომლებიც შემუშავებულია აქტივებზე დაფუძნებული ფინანსური ასოციაციის მიერ (რომლის 40 წევრის ბრუნვა გაერთიანებული სამეფოს და ირლანდიის ბაზრის 95% შეადგენს). უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის შესახებ კანონმდებლობით, ფაქტორინგული კომპანიების ზედამხედველობას აწარ-

⁴⁰ შეად. *Llewellyn D. T.*, Institutional Structure of Financial Regulation and Supervision: the Basic Issues, Washington DC, 2006, 5.

⁴¹ შეად. European Bank for Reconstruction and Development, Factoring Survey in EBRD's Countries of Operation, 2018, iii, <<https://www.ebrd.com/documents/ogc/factoring-survey.pdf>>, [28.09.2018].

⁴² იქვე.

მოებს მხოლოდ გაერთიანებული სამეფოს ფინანსური მომსახურების სააგენტო. რეგულაციის გარეშე ქვეყნების მაგალითი ასევე მოიცავს ირლანდიას, ბელგიას, ნიდერლანდებს, პოლონეთს, სლოვაკეთს, შვეიცარიას, რუსეთს, ჩეხეთის რესპუბლიკას, ლიტვას, ლუქსემბურგს, დანიას, ესტონეთს, ლატვიას, სლოვენიასა და კვიპროსს⁴³.

12.2. რეგულირების სახეები

12.2.1. რეგულირება კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების გარეშე

გერმანიაში ფაქტორინგი მიჩნეულია რეგულირებულ ფინანსურ მომსახურებად, რომელიც ნესრიგდება გერმანიის კანონით „საკრედიტო საქმიანობის შესახებ“ (*Kreditwesengesetz*). დარგის რეგულირების გადანყვეტილება დასაბუთდა გერმანიაში ფაქტორინგის მზარდი მნიშვნელობით, განსაკუთრებით, მცირე და საშუალო ბიზნესის დაფინანსებისათვის⁴⁴. ვარაუდობდნენ, რომ სუსტი მართვით გამონვეულ არასწორ ნაბიჯებს შესაძლოა გამოენვია მნიშვნელოვანი ზიანი არა მხოლოდ დამკვეთების, არამედ მთლიანად დარგისათვის. ხსენებული საფრთხე მიიჩნიეს საკმარისად იმისათვის, რომ ფაქტორინგული კომპანიები დაქვემდებარებულიყვნენ შეზღუდულ ზედამხედველობას. შედეგად, ყველა, ვინც გადანყვეტს ფაქტორინგული მომსახურების განევას გერმანიაში, ვალდებულია, მიმართოს მარეგულირებელ სააგენტოს (ფინანსური ზედამხედველობის ფედერალური ორგანო – *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht*, იგივე *BaFin*) ლიცენზიის მისაღებად. გარდა ამისა, უნდა დამტკიცდეს მენეჯმენტი, გაიგზავნოს ნებადართული წილობრივი მონაწილეობის შესახებ შეტყობინება და წარდგენილ იქნეს ნებადართული წილობრივი მონაწილეობის სტანდარტებთან აქციონერების შესაბამისობის მტკიცებულება. ასევე, არსებობს შიდა ორგანიზაციული მოთხოვნები, კერძოდ, რისკის მართვასთან და საქმიანობის აუთოსრისინგთან დაკავშირებით. ასევე, დანესდა წლიური ანგარიშგების, ხელმძღვანელობის ანგარიშების და აუდიტორის ანგარიშების რეგულარულად ნადგენის ვალდებულება.

კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნები გერმანიაში არ იქნა შემოღებული. გერმანიაში განეული საერთაშორისო ფაქტორინგის მომსახურებასთან დაკავშირებით ლიცენზია არაა სავალდებულო, თუ შესაბამისი ორგანიზაცია კვალიფიცირდება, როგორც 2006/48/EC ევროპის საბანკო დირექტივით დადგენილი საკრედიტო დაწესებულება და მდებარეობს ევროპის ეკონომიკურ სივრცეში. ყველა სხვა კომპანიისათვის, რომელსაც სურს ფაქტორინგული მომსახურების განევა, აუცილებელია გერმანიის ფინანსური სამსახურების ლიცენზია. რუმინეთი, ნორვეგია და თურქეთი ასევე წარმოადგენენ მაგალითებს ქვეყნებისა, სადაც დანესდა გარკვეული რეგულირება, თუმცა არ არსებობს კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნები.⁴⁵

⁴³ შეად. *Llewellyn D. T.*, *Intitutional Structure of Financial Regulation and Supervision: the Basic Issues*, Washington DC, 2006, 36-39.

⁴⁴ შეად. *European Bank for Reconstruction and Development*, *Factoring Survey in EBRD's Countries of Operation*, 2018, iii, <<https://www.ebrd.com/documents/ogc/factoring-survey.pdf>>, [28.09.2018].

⁴⁵ შეად. *UK Factoring Association*, *International Factors Group, Receivables Finance & ABL, A Study of Legal Environments across Europe*, 2007, 103, 127, 130, <<http://www.abfa.org.uk/members/newsletter/EU-LegislationReport.pdf>>, [28.09.2018].

12.2.2. რეგულირება კაპიტალის ადეკვატურობის შემსუბუქებული მოთხოვნებით

იტალიამ და ესპანეთმა მოახდინეს ფაქტორინგული კომპანიების შესახებ საკუთარი კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია, ბაზელის კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნებთან გარკვეული გამონაკლისებით კონკრეტულ სფეროებში, კერძოდ, კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნებთან მიმართებით⁴⁶. იტალიაში ფაქტორინგული კომპანიები ექვემდებარებიან კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნის თაობაზე ევროკავშირის დირექტივებიდან მომდინარე კაპიტალის ადეკვატურობის წესს, იტალიის ცენტრალური ბანკის გონივრული ზედამხედველობის ქვეშ. ზედამხედველობა ითვალისწინებს საკრედიტო, ოპერაციულ, უცხოური ვალუტის კონვერტაციისა და სავაჭრო რისკებს. კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების დაწესება (რომლებიც უფრო მსუბუქია, ვიდრე ბანკებისათვის დადგენილი, თუმცა შესაძლოა გამკაცრდეს დაფინანსების წყაროდან გამომდინარე) დაეფუძნა იტალიის ბანკის პოზიციას, რომ ფაქტორინგული კომპანიებისათვის სესხების გაცემის რისკის მიმართ მეტი გამჭვირვალობა და მათი ფინანსური კეთილდღეობა ზრდის პოტენციალს შესძენდა დარგს, ხელს შეუწყობდა მის გამსხვილებასა და განვითარებას.⁴⁷

ესპანეთში ფაქტორინგული კომპანიები, რომლებიც წარმოადგენენ საბანკო ჯგუფების ნაწილს, რეგულირდებიან ესპანეთის ცენტრალური ბანკის მიერ და ექვემდებარებიან მის ზედამხედველობას. კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნები, გარკვეულწილად, უფრო მსუბუქია ფაქტორინგული კომპანიებისათვის, ვიდრე ბანკებისთვის. სხვა შემთხვევაში, დამოუკიდებელი ფაქტორებისათვის კაპიტალის ადეკვატურობის მინიმალური ნორმა იგივეა, რაც ბანკებისათვის.⁴⁸

12.2.3. რეგულირება ბაზელის სრული მიდგომით

„საბანკო საქმიანობის შესახებ“ ავსტრიის კანონის 1.1.16 მუხლის თანახმად, საქონლის რეალიზაციიდან ან მომსახურების განვიდან მომდინარე დებიტორული დავალიანების შესყიდვა, ასეთ მოთხოვნებზე საკრედიტო რისკის აღება, გარდა კრედიტის დაზღვევისა და აღნიშნულთან დაკავშირებით დებიტორული დავალიანების ამოღებისა (ფაქტორინგული ბიზნესი), განიხილება საბანკო გარიგებად და შეზღუდულია მხოლოდ საკრედიტო დაწესებულებებით, რომლებიც ასეთი საქმიანობის წარმოების მიზნით ლიცენზირებულნი არიან ფინანსური ბაზრის ორგანიზაციის მიერ. ავსტრიულ საკრედიტო დაწესებულებებს, მათ შორის, ფაქტორინგულ კომპანი-

⁴⁶ შეად. European Bank for Reconstruction and Development, Factoring Survey in EBRD's Countries of Operation, 2018, iii, <<https://www.ebrd.com/documents/ogc/factoring-survey.pdf>>, [28.09.2018].

⁴⁷ იქვე.

⁴⁸ შეად. UK Factoring Association, International Factors Group, Receivables Finance & ABL, A study of Legal Environments across Europe, 2007, 49, <<http://www.abfa.org.uk/members/newsletter/EU-LegislationReport.pdf>>, [28.09.2018].

ებს, მოეთხოვებათ, გაიანგარიშონ კაპიტალის მოთხოვნები ბაზელის ჩარჩოს მიხედვით და ავსტრიის ფინანსური ბაზრის ორგანიზაციის მიერ გამოცემული ნორმების შესაბამისად⁴⁹.

13. შემოთავაზებული ქართული რეგულაცია

საქართველოში ფაქტორინგის რეგულირების განხილვისას უნდა გავითვალისწინოთ - არსებობს თუ არა ფაქტორინგულ კომპანიებზე კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნის დაკისრების აუცილებლობა. გარდა ამისა, რეგულაცია უნდა განსაზღვრავდეს ფაქტორინგული კომპანიის დაფუძნების ისეთ კრიტერიუმებს, როგორცაა: იურიდიული პირის ფორმა, ნილობრივი მონაწილეობის სტრუქტურა, სანესდებო კაპიტალი, ნებადართული ბიზნესსაქმიანობა და მენეჯმენტის მიმართ მოთხოვნები. არანაკლებ აქტუალურია ზედამხედველობისა და ანგარიშგების წესების დადგენა და საბაზრო ქცევის (მომხმარებლის დაცვის) სტანდარტების შემოღება.

13.1. კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნები

თეორიულად, ფაქტორინგისათვის კაპიტალის ადეკვატურობის მსუბუქი მოთხოვნა დასაბუთებულია რისკის შემცირების აუცილებლობით. მაშინ, როცა სტანდარტული სესხის შემთხვევაში დეფოლტს ადგილი აქვს, დამკვეთის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის პირობებში, რეგრესული ფაქტორინგისას, ფაქტორისათვის გადაუხდელობას იწვევს როგორც მყიდველის, ისე დამკვეთის დეფოლტი. აღნიშნულის მსგავსად, არარეგრესული ფაქტორინგისას მყიდველის დეფოლტის რისკი, უმეტეს შემთხვევაში, მცირდება კრედიტის დაზღვევით, რომელსაც ფაქტორი ანარმოებს სანდო სადაზღვევო კომპანიასთან.

გარდა ამისა, ფაქტორების სტაბილურობა წარმოადგენს წინაპირობას, რომ მათ მოიზიდონ საბანკო სესხები, როგორც ფაქტორების დაფინანსების ძირითადი წყარო. აქ საქმე, სავარაუდოდ, გვექნება თვითრეგულირების ელემენტთანაც, რაც გამოიხატება იმ ფაქტორებისათვის დაფინანსებაზე წვდომის სირთულეში, რომლებიც ვერ მოახდენენ ფინანსური მდგომარეობის მდგრადობის დემონსტრირებას.

დაბოლოს, არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ პრაქტიკაში არ არსებობს ფაქტორინგისათვის კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნის საყოველთაოდ მიღებული ფორმა. მაშინ, როცა ევროკავშირის ქვეყნების უმეტესობა არ ანარმოებს კაპიტალის ადეკვატურობის რეგულირებას, რამდენიმე ქვეყანაში, სადაც დაწესებულია კაპიტალის შესაბამისობის მსუბუქი მოთხოვნები, ამგვარი რეგულირების ფარგლები ეფუძნება ფაქტორინგის დაფინანსების წყაროს ან ფაქტორის ჯგუფის წევრობას. საქართველოში ამ მომენტისათვის კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნის დაწესება არაა რეკომენდებული. თუმცა შესაძლოა, იგი მარეგულირებელმა ჩარჩომ გაითვალისწინოს, რაც საშუალებას მისცემს ქართველ მარეგულირებელს, მომავალში დაანესესოს გარკვეული მოთხოვნები ამ სფეროში. როგორც ფაქტორინგის მთლიანი ბაზრისათვის, ისე ფაქ-

⁴⁹ შეად. European Bank for Reconstruction and Development, Factoring Survey in EBRD's Countries of Operation, 2018, iii, <<https://www.ebrd.com/documents/ogc/factoring-survey.pdf>>, [28.09.2018].

ტორინგის მწარმოებელი ცალკეული კომპანიებისათვის (მარეგულირებლის მიერ დადგენილი მზარდი რისკით), შესაძლოა, სასარგებლო იყოს, რომ მარეგულირებელს მიეცეს უფლება, მიიღოს კაპიტალის ადეკვატურობის გაანგარიშებისა და ანგარიშგების მოთხოვნები და დაანესოს კაპიტალის ადეკვატურობის კონკრეტული სავალდებულო ნორმები.

13.2. ფაქტორინგული კომპანიები

ფაქტორინგის რეგულირების ნებისმიერ ჩარჩოში უპირველესი მნიშვნელობა აქვს იმ კრიტერიუმების განსაზღვრას, თუ ვის აქვს ფაქტორინგული საქმიანობის უფლება. ხსენებულ სფეროში უნდა დაწესდეს სამართლებრივი ფორმის, მინიმალური კაპიტალის, საკუთრების კრიტერიუმების, საქმიანობის საგნისა და აუცილებელი გამოცდილების მკაფიო სტანდარტები.

13.2.1. ორგანიზაციულ-სამართლებრივი (კორპორაციული) ფორმა

ზოგიერთ ქვეყანაში არსებობს შეზღუდვები, თუ რა ტიპის ორგანიზაციას აქვს ფაქტორინგული საქმიანობის წარმოების უფლება. სხვა ქვეყნებში ხსენებული საქმიანობა მკაცრადაა შეზღუდული და დაშვებულია, მაგალითად, მხოლოდ ლიცენზირებული ბანკებისათვის. ეს ორი უკიდურესობაა. თუმცა სახელმწიფოთა უმეტესეობაში, განსაკუთრებით, განვითარებადი ბაზრების პირობებში, სადაც ფაქტორინგი ახალი მომსახურებაა და მხოლოდ ახლა იწვევს ყურადღებებს, მარეგულირებელი ჩარჩოს ფარგლებში შემოღებულია კრიტერიუმების კომპლექსი, რომელიც აწესებს მინიმალური კაპიტალის მოთხოვნებს. შესაძლოა, ასევე განსაზღვრული იყოს კომპანიის და მისი საკუთრების ფორმაც.

ხსენებული რეგულირებისათვის სასურველი სტანდარტი უნდა იყოს ამგვარი: უნდა დაიშვას და კიდევ წახალისდეს ფაქტორინგის ლეგიტიმური ბიზნესის დაფუძნება, ამავდროულად, უზრუნველყოფილ იქნეს პროფესიული გამოცდილების დონე და ადეკვატური ფინანსური მხარდაჭერა, რაც ხელს შეუწყობს ასეთი ბიზნესის გამართულ მუშაობას. ამგვარი ბალანსის დაუცველობა, ერთი მხრივ, ქმნის რისკს, რომ ზღვარზე მყოფმა ორგანიზაციებმა შესაძლოა, ლეგიტიმურ კომპანიებად წარმოადგინონ თავი ბაზარზე, ხოლო მეორე მხრივ, ფაქტორინგის დარგის ზრდა შესაძლოა ჩაიხშოს ზედმეტი მარეგულირებელი მოთხოვნებით.

მიზანშეწონილი იქნება დაწესდეს, რომ ფაქტორინგული კომპანია იყოს საქართველოში რეგისტრირებული იურიდიული პირი, შეტანილი სამენარმეო რეესტრში და დაექვემდებაროს საზედამხედველო ორგანოს მიერ ლიცენზირებას. ორგანიზაცია უნდა დაფუძნდეს სააქციო საზოგადოების ან/და შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ფორმით. ტერმინი „ფაქტორინგი“ და მისი წარმოებულები კომპანიის სახელწოდებაში შესაძლოა დაფიქსირდეს სამენარმეო რეესტრში და გამოყენებულ იქნეს სამართლებრივ გარიგებებში მხოლოდ იმ კომპანიის მიერ, რომელიც მიიღებს ლიცენზიას ფაქტორინგული მომსახურების გასაწევად. რამდენადაც ფაქტორინგი უკვე წარმოადგენს საქმიანობის დაშვებულ ფორმას კომერციული ბანკებისა და მოკროსაფინანსო ორგანიზაციებისათვის, ხსენებულ სუბიექტებს უნდა მიენიჭოთ უფლება, აწარმოონ შესაბამისი საქმიანობა ხელახლა რეგისტრაციის თუ ლიცენზირების გარეშე.

ფაქტორინგის წარმოების ნება უნდა დაერთოს მხოლოდ ქართულ ფაქტორინგულ კომპანიებს, ქართულ ბანკებს, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს და მესამე ქვეყნებში რეგისტრირებული ბანკის ფილიალებს, საქართველოს საბანკო კანონმდებლობით განსაზღვრული პირობებით.

13.2.2. საკუთრების ზედამხედველობა

ბევრ ქვეყანაში დაწესებული არაა რაიმე მოთხოვნები, რომლებიც განსაზღვრავენ, თუ ვინ შეიძლება ფლობდეს ფაქტორინგულ კომპანიას. მეორე უკიდურესობაა, როცა ზოგიერთ სახელმწიფოში ფაქტორინგის წარმოება დაშვებულია მხოლოდ კომერციული ბანკებისათვის. საკუთრების მეტ-ნაკლებად შემზღუდველი კრიტერიუმები ფარგლავს ფაქტორინგულ კომპანიაში აქციების ფლობას შემდეგი სუბიექტებით: ლიცენზირებული ბანკები და არასაბანკო ფინანსური დაწესებულებები ან ამ იურიდიული პირების საკუთრებაში არსებული ფაქტორინგული კომპანიები.

ფაქტორინგის განვითარების დასაშვებად ხსენებული სექტორი ღია უნდა იყოს ნებისმიერი ინვესტორის მონაწილეობისათვის, რომელსაც გააჩნია უნარი, დააკმაყოფილოს კონკრეტული საერთო მოთხოვნები (მაგ., არასდროს იყოს გაკოტრებული ან მონაწილეობა ჰქონდეს მიღებული უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციაში, არ უნდა ჰქონდეს ჩადენილი სხვა სისხლის სამართლის დანაშაული და სხვა). ეფექტიანი ზედამხედველობის წარმოებისათვის მიზანშეწონილია, დაწესდეს ფაქტორინგული კომპანიის კვალიფიციური წილის (საწესდებო კაპიტალში ხმის უფლების 10%) შესყიდვის წინასწარ დამტკიცება (ასეთი მიდგომა გამოიყენება ქართული კომერციული ბანკების მიმართ, სადაც კვალიფიციური წილი დეფინირებულია, როგორც „მნიშვნელოვანი წილი“). გარდა ამისა, კვალიფიციური წილის მფლობელი ვალდებულია, მოსთხოვოს ზედამხედველ ორგანოს, დაამტკიცოს კვალიფიციური წილის შექენა, თუ აღნიშნული აღემატება საწესდებო კაპიტალის ხმის უფლების 25 და 50 პროცენტს (ხსენებული პროცენტული მაჩვენებლები ასევე შესაბამისობაშია მოყვანილი მოქმედ საბანკო რეგულაციებთან).

13.2.3. საწესდებო კაპიტალი

საწესდებო კაპიტალის დადგენილი მინიმალური ოდენობა უმნიშვნელოვანესი საკითხია, რომლის კრიტერიუმები განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში. როგორც ჩანს, საუკეთესო სახელმძღვანელო პრინციპია, მინიმალური საწესდებო კაპიტალი იყოს ისეთი, რომ უზრუნველყოს პარტნიორის მხრიდან კომპანიის სერიოზული ფინანსური მხარდაჭერა, თუმცა არა ისეთი, რომ არასაჭირო ბარიერი შეუქმნას ბიზნესის დაწყებას ან არ შეეფერებოდეს ფაქტორინგული საქმიანობის საჭიროებებს. ზოგიერთ სახელმწიფოში ფაქტორინგისთვის დაწესებულია მინიმალური საწესდებო კაპიტალის მაღალი დონე, რომელიც შეადგენს ან მიახლოებულია ფაქტორინგის საერთაშორისო ქსელში მონაწილეობისათვის საჭირო დონეს (2 მილიონი აშშ დოლარი). თუმცა კაპიტალის ხსენებული მოცულობა აუცილებელი არაა კომპანიებისათვის, რომლებსაც სურთ ადგილობრივი ფაქტორინგის ან პირდაპირი იმპორტის ფაქტორინგის ბიზნესში ჩართვა.

სანესდებო კაპიტალის ასეთი აუცილებელი მინიმუმი ზედმეტად მაღალია და ბარიერებს უქმნის საქმიანობის წამოწყებას, ფაქტორინგის განვითარებას. შესაძლებელია, რომ აუცილებელი მინიმალური სანესდებო კაპიტალი შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი ქართული მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მიმართ არსებულ მოთხოვნასთან, ანუ იყოს, სულ მცირე, მილიონი ლარი ფულადი შენატანის ფორმით. კომპანიის მიერ მარეგულირებელ ორგანოსაგან ლიცენზიის მოთხოვნამდე სანესდებო კაპიტალი სრულად უნდა შეივსოს.

13.2.4. ბიზნესსაქმიანობა

ფაქტორინგის საგანი დასაშვებია, იყოს საქონლის მიყიდვის ან მომსახურების განევის ხელშეკრულებიდან მომდინარე ნებისმიერი არსებული თუ სამომავლო, სრული თუ ნაწილობრივი, მოკლევადიანი დებიტორული დავალიანება. გარდა ფაქტორინგის წარმოებისა, ფაქტორინგულ კომპანიას ასევე უფლება უნდა ჰქონდეს, გასწიოს შემდეგი მომსახურება:

- 1) გადაცემული დებიტორული დავალიანების დოკუმენტაციის და ჟურნალის წარმოება;
- 2) დებიტორული დავალიანების ამოღება;
- 3) გადაცემული დებიტორული დავალიანების ამოღების რისკის საკუთარ თავზე აღება;
- 4) მომსახურების განევის თუ საქონლის მიწოდების გარიგებიდან მომდინარე წარმდგენზე თამასუქების დისკონტირება;
- 5) კონსულტაციის განევა საბუღალტრო ჟურნალის წარმოების საკითხებზე და სხვა.

13.2.5. დირექტორები/მენეჯმენტი

მიზანშეწონილია, დაწესდეს ფაქტორინგული კომპანიის ხელმძღვანელობის უმაღლესი რგოლისთვის გამოცდილების სტანდარტები, კერძოდ, როცა საჭიროა ფინანსური თუ კომერციული ბიზნესის მართვის გამოცდილება. ამდენად, გამართლებული იქნება, რომ ფაქტორინგის შესახებ კანონი შედგეს „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ 2006 წლის საქართველოს მოქმედი კანონის მოდელით, რომელიც მოითხოვს, რომ შესაბამისი ორგანიზაციის მენეჯმენტი აკმაყოფილებდეს შემდეგ კრიტერიუმებს⁵⁰: უმაღლესი განათლება; კომპანიის ოპერაციების წარმოებისათვის აუცილებელი შესაბამისი გამოცდილება, უნარები და ცოდნა; ფაქტორინგული კომპანიის დირექტორი არ უნდა იყოს ისეთი გარიგების მონაწილე, რომელმაც მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენა ფაქტორინგულ კომპანიას ან საკრედიტო დაწესებულების (იგულისხმება კომერციული ბანკები, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები თუ საკრედიტო კავშირები) მეანაბრეებს თუ სხვა კრედიტორებს ან რომელსაც მოჰყვა ხსენებული ფაქტორინგული კომპანიის თუ საკრედიტო დაწესებულების გადახდისუუნარობა/გაკოტრება; ფაქტორინგული კომპანიის დირექტორის მიმართ არ გამოუტანიათ რაიმე განაჩენი მძიმე თუ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განსაზღვრების თანახმად), უკანონო შემოსავ-

⁵⁰ „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლი, 18/07/2006.

ლის ლეგალიზაციისათვის და/ან ტერორიზმის და სხვა ეკონომიკური დანაშაულის დაფინანსებისათვის; იგი, ამავდროულად, არ არის სხვა ფაქტორინგული კომპანიის პარტნიორი, დირექტორატის წევრი ან/და დირექტორი, სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი და სხვა.

14. ლიცენზირება, ზედამხედველობა და ანგარიშგება

რამდენადაც არსებული კანონმდებლობა, ფაქტობრივად, ირიბი ფორმით გულისხმობს ფაქტორინგის ზედამხედველობას საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ (აღნიშნული მომდინარეობს ფაქტიდან, რომ ფაქტორინგული საქმიანობა პირდაპირ დაშვებულია კომერციული ბანკებისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისათვის), სამართლებრივ დონეზე აღნიშნული ინსტიტუციის ფაქტორინგის მარეგულირებლად განსაზღვრა სრულიად გონივრულად გამოიყურება. თუმცა დღეისათვის მოქმედი საქართველოს კანონმდებლობა არ ადგენს ფაქტორინგის ზედამხედველობისა და მასზე ანგარიშგების რაიმე კონკრეტულ წესს.

14.1. ლიცენზირება

ფაქტორინგის მარეგულირებელი კანონმდებლობის სრულყოფისთვის აუცილებელია, გაინეროს საქართველოს ეროვნული ბანკის უფლებამოსილება, მის და ფაქტორინგული კომპანიების მიერ დასაცავი წესები, რომლებიც უკავშირდება შემდეგ მოქმედებებს:

- 1) ფაქტორინგული მომსახურების განევის ლიცენზიის გაცემა და გაუქმება;
- 2) ფაქტორინგულ კომპანიაში კვალიფიციური წილის შექენაზე თანხმობის გაცემა;
- 3) დირექტორატის წევრად დანიშენაზე თანხმობა ან უარი.

14.2. ზედამხედველობა

საქართველოს ეროვნულ ბანკს უფლება უნდა ჰქონდეს, ანარმოს ზედამხედველობა ფაქტორინგულ კომპანიებზე, გარდა შემთხვევისა, როცა მას ბანკები თუ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები ეწევიან საკუთარი საქმიანობის ფარგლებში. საქართველოს ეროვნულ ბანკს ასევე უფლება უნდა ჰქონდეს, ზედამხედველობა გაუწიოს ფაქტორინგულ კომპანიებს და განსაზღვროს, იცავენ თუ არა ისინი ფაქტორინგის კანონმდებლობასა და მის იმპლემენტაციისთან დაკავშირებულ რეგულაციებს, ასევე, ფაქტორინგული კომპანიების ოპერაციების მარეგულირებელ სხვა კანონქვემდებარე აქტებს. ასევე, ფაქტორინგულ კომპანიებთან აფილირებული იურიდიული პირების ზედამხედველობის ფარგლებში საქართველოს ეროვნული ბანკს უფლება უნდა ჰქონდეს, ზედამხედველობა გაუწიოს ან ითანამშრომლოს სხვა სახელმწიფო ორგანოებთან. კანონი ფაქტორინგის შესახებ უფლებას უნდა ანიჭებდეს საქართველოს ეროვნულ ბანკს, მოსთხოვოს ფაქტორინგულ კომპანიას ინფორმაცია ნებისმიერი საქმიანობის თაობაზე, რომლის მიხედვითაც დგინდება, იცავს თუ არა ის შესაბამის ნორმებს.

საქართველოს ეროვნული ბანკს, ასევე, უფლება უნდა ჰქონდეს, ზედამხედველობა გაუწიოს ფაქტორინგულ კომპანიებს მონიტორინგის და მათი ანგარიშების მიღების და შემონიშვნის, ასევე, ფაქტორინგული კომპანიების ოპერაციების და საზედამხედველო ზომების დაკისრების გზით. ზედამხედველობის განწესებას საქართველოს ეროვნულ ბანკს უნდა შეეძლოს: აღმოფხვრას სამართალდარღვევები და გადაცდომები (მაგ., იმ შემთხვევაში, როცა კომპანია არ ასრულებს ფაქტორინგის წარმოების პირობებს, აწარმოებს დაუშვებელ საქმიანობას, არღვევს საბუღალტრო აღრიცხვის და ფინანსური ანგარიშების მომზადების და მათი აუდიტორული შემოწმების რეგულაციებს, ანგარიშების შესახებ დანაწესებს და სხვა), გააუქმოს ლიცენზიები, დააკისროს შესაბამისი სანქცია სამართალდარღვევის გამო, მიიღოს დამატებითი ზომები (მაგ., იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოს ფაქტორინგული კომპანიის გადახდისუნარიანობა, შესთავაზოს შესაფერისი გადანყვეტილებები სანესდებო კაპიტალის გაზრდის მიზნით, აკრძალოს გარიგებები ხელმძღვანელობის კონკრეტულ წევრებთან, პარტნიორებთან და სხვა, მოითხოვოს შიდა წარმოების გაუმჯობესება, დირექტორატის წევრების გათავისუფლება მოვალეობების არსებითი შეუსრულებლობისა და სხვა), აუკრძალოს არალიცენზირებულ პირებს ფაქტორინგული საქმიანობის წარმოება.

კანონი, ასევე, უნდა განსაზღვრავდეს ფაქტორინგული კომპანიის ცალსახა ვალდებულებებს: ხელი შეუწყოს საზედამხედველო ღონისძიებებს საკუთარ ოფისში/სათავსებში, ასევე, იმ სხვა ოფისებსა/სათავსებში, სადაც ის აწარმოებს ზედამხედველობას დაქვემდებარებულ ოპერაციებს; ხელი შეუწყოს საბუღალტრო ჟურნალების, საქმიანი დოკუმენტაციისა და ადმინისტრაციული დოკუმენტების შემოწმებას იმდენად, რამდენადაც ეს აუცილებელია სპეციალური ზედამხედველობის წარმოებისათვის და/ან იმ კანონით დადგენილ ფარგლებში, რომელიც არეგულირებს სპეციალურ ზედამხედველობას, წარადგინოს ელექტრონული დოკუმენტაცია და/ან საბუღალტრო ჟურნალების ასლები, ბიზნესდოკუმენტაცია, ადმინისტრაციული საბუთები, საქმიანი ჩანაწერები და სხვა.

ფაქტორინგულ კომპანიაში საზედამხედველო მოქმედებების დასრულების შემდეგ საქართველოს ეროვნული ბანკი ვალდებულია, მოამზადოს შესაბამისი ანგარიში და წარუდგინოს იგი ზედამხედველობას დაქვემდებარებულ კომპანიას, რომელსაც ექნება შესაგებლის უფლება ამ ანგარიშთან მიმართებით, ადმინისტრაციული წარმოების მარეგულირებელი კანონმდებლობის შესაბამისად.

14.3. ანგარიშგება

დებიტორული დავალიანების (დოკუმენტაციის წარმოების) სწორად მართვა მნიშვნელოვანია ფაქტორინგული ბიზნესისათვის და მისი სისტემები უნდა შეადგენდეს ფაქტორინგული კომპანიის ცოდნის ბაზისა და ოპერაციული პროცედურების ნაწილს. ფაქტორინგული კომპანია ვალდებულია, ორგანიზება გაუწიოს საკუთარ ოპერაციებს და გამჭვირვალედ აწარმოოს ჟურნალები, ბიზნესდოკუმენტაცია და სხვა დოკუმენტები, რაც ხელს უწყობს იმის დადგენას, მოქმედებს თუ არა კომპანია არსებული რეგულაციებისა და დარგის სტანდარტების შესაბამისად.

კომერციული ბანკებისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისათვის დადგენილი მოთხოვნების გათვალისწინებით, გონივრული იქნება დაწესდეს, რომ ნებისმიერი ფაქტორინგული კომპანია (მიუხედავად მისი ზომის, აქტივების ღირებულების თუ წლიური შემოსავლისა) ვალდებულია, აწარმოოს ფინანსური ანგარიშების წლიური აუდიტი.

გარდა ამისა, ფაქტორინგული კომპანია ვალდებული უნდა იყოს, წარადგინოს ინფორმაცია სამენარმეო რეესტრში აღრიცხულ ნებისმიერ არსებით მონაცემში ცვლილებების თაობაზე, პარტნიორთა კრების მიერ მიღებულ ნებისმიერ გადაწყვეტილებაზე, კომპანიის პარტნიორებისა და კვალიფიციური წილის შექენასთან ან/და მასში ნებისმიერ ცვლილებასთან დაკავშირებით, ფილიალების თუ წარმომადგენლობების სავარაუდო გახსნის, გადანაცვლების, დახურვის ან დროებით საქმიანობის შეწყვეტის და სხვა თანმდევი ცვლილებების თაობაზე. შეტყობინების ვალდებულება უნდა გავრცელდეს, ასევე, ინვესტიციაზე, რომლის ხარჯზეც კომპანია პირდაპირ ან ირიბად შეიძენს სხვა იურიდიული პირის კვალიფიციურ წილს და ნებისმიერ შემდგომ ინვესტიციაზე ხსენებულ იურიდიულ პირში და ცვლილებებზე კაპიტალის სტრუქტურაში.

15. ბაზარზე ქცევა

ბაზარზე ქცევის რეგულაციების მიზანია, განსაზღვროს კეთილსინდისიერი საქმისწარმოება გარიგების პირობების გაცხადების მიზნით ისე, რომ დამკვეთს/კლიენტს ესმოდეს საკუთარი უფლებები და მოვალეობები ამ ფინანსური ტრანსაქციის ფარგლებში.

ყოველმხრივი მიმოხილვა იმისა, თუ როგორ რეგულირდება ფაქტორინგული კომპანიების ბაზარზე ქცევა სხვადასხვა ქვეყნებში, ამ სტატიის ფარგლებში ზედმეტი იქნება, თუმცა, შესაძლოა ითქვას, რომ, მიუხედავად განსხვავებული მიდგომებისა, ჩვეულებრივ, დაცულია შემდეგი პრინციპები:

- მომხმარებლისადმი სამართლიანი დამოკიდებულება (გასამრჯელოსა და ხარჯების გამჭვირვალობა, წვდომა სტანდარტულ პირობებზე);
- გაყიდვები და კონსულტაცია პასუხისმგებლობის შეგრძნებით;
- გაყიდვების შემდგომი ადეკვატური მომსახურების განევა;
- იმის უზრუნველყოფა, რომ პროდუქტის ხარისხი შეესაბამებოდეს მომხმარებლის მოლოდინს;
- საჩივრებისა და უკმაყოფილებისადმი გამჭვირვალე და კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება.

ხსენებულ პრინციპებზე აგებული ბაზარზე ქცევის რეგულირება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფაქტორინგის დარგის, როგორც ლეგიტიმური და ფართო საზოგადოებისათვის სრულიად მისაღები ფინანსური მომსახურების, ფართო მონონების ხელშეწყობისათვის. გამჭვირვალე წესებმა და რეგულაციებმა უნდა დაარწმუნოს მომხმარებელი, იქონიოს საქმე ფაქტორინგულ კომპანიებთან.

საქართველოში ცალკეული მომხმარებლის უფლებების დაცვა უნდა აღსრულდეს ფინანსური მომსახურების სფეროში მომხმარებლის უფლებების მარეგულირებელი, მოქმედი კანონ-

მდებლობის შესაბამისად. დღეისათვის აღნიშნული უმთავრესად ეხება საქართველოს ეროვნული ბანკის დებულებას „ფინანსური ორგანიზაციების მიერ მომსახურების განევისას მომხმარებლის დაცვის წესების დამტკიცების შესახებ“.⁵¹ თუმცა ფაქტორინგის კანონი უნდა ადგენდეს, რომ ფაქტორის კუთვნილი გასამრჯელოს თანხა, გაანგარიშების მეთოდი და გადახდის პირობები, ასევე, ფაქტორისათვის ფაქტორინგული ხელშეკრულებიდან მომდინარე საპროცენტო სარგებელზე და ხარჯებზე უფლებამოსილება, ნათლად უნდა იყოს განერილი ფაქტორინგის ხელშეკრულებაში.

16. დასკვნა

წინამდებარე სტატიის ფარგლებში განხილულ იქნა ფაქტორინგის, როგორც საფინანსო მომსახურების, ზოგიერთი თავისებურება, ამ სამართლებრივი ინსტიტუტის სახეები საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით, საქართველოში ფაქტორინგის არსებული მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები. მსოფლიოში ფაქტორინგის მაღალი მნიშვნელობის გამო, საქართველო ვერ დარჩება ამ სფეროს დეტალური და თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი სამართლებრივი რეგულირების გარეშე. შესაბამისად, გამოიკვეთა მთელი რიგი საკითხებისა, რომლებიც საკანონმდებლო დონეზე რეგულირებას საჭიროებენ. მათ შორის უმთავრესია საქართველოში ფაქტორინგის შესახებ ახალი კანონის მიღება, რომელიც უნდა შეიცავდეს ფაქტორინგის, როგორც ფინანსური მომსახურების, ყოვლისმომცველ დეფინიციას და განსაზღვრავდეს მის თითოეულ ფორმას. ეს საკანონმდებლო აქტი უნდა ეხებოდეს, უპირველესად, ფაქტორინგულ კომპანიებს, თუმცა მისი დებულებების უმეტესობა ასევე უნდა გავრცელდეს კომერციული ბანკებისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მიერ წარმოებულ ფაქტორინგულ ოპერაციებზე. გარდა ამისა, ფაქტორინგის ზოგიერთი განსაზღვრება და მასზე მითითება, რომლებიც დღეისათვის განერილია ქართულ კანონმდებლობაში, შესაბამისობაში უნდა მოვიდეს ფაქტორინგის შესახებ ახალ კანონთან, მათ შორის:

- კანონებში „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ და „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ უნდა აისახოს ფაქტორინგისა და მისი ფორმების ახალი კანონით დადგენილი განსაზღვრებები;

- ფაქტორინგის შესახებ ახალი კანონის მიღების შემდეგ საქართველოს საგადასახადო კოდექსში უნდა მოხდეს მითითება ფაქტორინგზე, როგორც ფინანსურ მომსახურებაზე;

- კანონში „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“, რომლის ძალითაც დაუშვებელია, დაწესდეს რაიმე ლიცენზია თუ ნებართვა, გარდა ამავე კანონით განსაზღვრულისა, აუცილებელია, ფაქტორინგული საქმიანობის ლიცენზირების საკითხიც მოწესრიგდეს;

- საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების ანგარიშგებასთან, მათი აქტივების კლასიფიცირებასთან და სხვა მომიჯნავე საკითხებთან დაკავშირებით გამოცემული კანონქვემდებარე აქტები, რომლებიც დღეისათვის

⁵¹ საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება № 151/04 „ფინანსური ორგანიზაციების მიერ მომსახურების განევისას მომხმარებლის დაცვის წესების დამტკიცების შესახებ“, 23/12/2016.

იხსენიებს ფაქტორინგს მისი არსის განსაზღვრის გარეშე, განხილული უნდა იქნეს ფაქტორინგის ახალი კანონის ტრილში.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, 23/02/1996.
2. საქართველოს კანონი „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“, 18/07/2006.
3. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, 12/10/2010.
4. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 26/06/1997.
5. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №151/04 „ფინანსური ორგანიზაციების მიერ მომსახურების განევისას მომხმარებლის დაცვის წესების დამტკიცების შესახებ“, 23/12/2016.
6. Commercial Code of Latvia, 04/05/2000.
7. EU Second Council Directive 89/646/EEC on the Coordination of Laws, Regulations and Administrative Provisions Relating to the Taking Up and Pursuit of the Business of Credit Institutions and amending Directive 77/780/EEC, 15/12/1989.
8. Gesetz über das Kreditwesen (Kreditwesengesetz), 09/09/1998, <https://www.bundesbank.de/Redaktion/DE/Downloads/Aufgaben/Bankenaufsicht/Gesetze_Verordnungen_Richtlinien/gesetz_ueber_das_kreditwesen_kwg.pdf?__blob=publicationFile>.
9. Unidroit Convention on International Factoring, Ottawa, 28/05/1988.
10. *Akseli O.*, Turkish Law and UNCITRAL's Work on the Assignment of Receivables with a Special Reference to the Assignment of Future Receivables, Law and Financial Markets Review, Vol. 1, Issue 1, 2007, 47.
11. Allegiant Business Finance, Factoring Guide, 3, <<https://www.allegiant1.com/wp-content/uploads/2016/09/-FactoringGuide.pdf>>.
12. *Bakker M. H. R., Klapper L., Udell G. F.*, Financing Small and Medium-size Enterprises with Factoring: Global Growth in Factoring — and Its Potential in Eastern Europe, Warsaw, 2004, 6, 23.
13. *Dogaru D. -M., Bratiloveanu I.*, Factoring Contract — Short Term Financing Technique, 2016, 29, <http://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/numarul52_2016/3.pdf>.
14. EU Federation for Factoring and Commercial Finance, Factoring and Commercial Finance: An Introduction, 2017, 3, <<https://www.intermarket.at/content/dam/at/intermarket/common/files/intro%20to%20factoring.pdf>>.
15. European Bank for Reconstruction and Development, Factoring Survey in EBRD's Countries of Operation, 2018, iii, iv, <<https://www.ebrd.com/documents/ogc/factoring-survey.pdf>>.
16. *Farrenkopf M.*, Corporate Finance Instrument: Single-Factoring and Sales of Defaulted Accounts (at the example of car dealers and repair service in Germany), Saimaa University of Applied Sciences, South Korea, 2014, 20.
17. Institute of Chartered Accountants in England and Wales, The Finance Function: A Framework for Analysis, 2011, 41, <<https://charteredaccountantsworldwide.com/wp-content/uploads/2016/09/Developing-effective-finance-functions-for-the-unique-contexts-within-which-they-operate.pdf>>.
18. *Ivanovic S., Baresa S., Bogdan S.*, Factoring: Alternative Model of Financing, UTMS Journal of Economics, № 2(2), 2011, 193.

19. *Kettering K. C.*, True Sale of Receivables: A Purposive Analysis, 2009, <https://www.researchgate.net/publication/228220314_True_Sale_of_Receivables_A_Purposive_Analysis>.
20. *Klapper L.*, The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises, 2007, 5-7, <http://site-resources.worldbank.org/INTEXPOMNET/Resources/Klapper,_The_Role_of_Factoring_for_Financing_Small_and_Medium_Enterprises.pdf>.
21. *Klapper L.*, The Role of “Reverse Factoring” in Supplier Financing of Small and Medium Sized Enterprises, 2004, 9-10, <https://www.factoring-mittelstand.de/19_experiences.pdf>.
22. *Kouvelis P., Dong L., Turcic D.*, Supply Chain Finance: Overview and Future Directions, Supply Chain Finance, *Kouvelis P., Dong L., Turcic D.* (eds.), US, 2017, 3.
23. *Llewellyn D. T.*, Institutional Structure of Financial Regulation and Supervision: The Basic Issues, Washington DC, 2006, 36-39.
24. *Milenkovic-Kerkovica T., Dencic-Mihajlov K.*, Factoring in the Changing Environment: Legal and Financial Aspects, *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, № 44, 2011, 433, 434.
25. *Nishtani Y.*, Cross-Border Assignments of Receivables, Japan, 2017, 3-4.
26. *Orheian O. M.*, The Advantages of Using Factoring, as Financing Technique on International Transactions Market, *The Annals of “Dimitrie Cantemir” Christian University, Economy, Commerce and Tourism Series*, Vol. 9, 2012, 105-106.
27. RAI University, Factoring – Theoretical Framework, 2011, 90, <<http://psnacet.edu.in/courses/MBA/-Financial%20services/5.pdf>>.
28. *Regenbogen I.*, Reverse Factoring — Funding the Un-Fundable, *Romanian Review of Private Law*, Vol. 2, 2017, 115.
29. Southeast Europe Enterprise Development, for the Establishment of Factoring Company in Bosnia and Herzegovina, 2007, 8, <<http://documents.worldbank.org/curated/en/440521468199442423/pdf/375110-ENGLISH01ing1company01PUBLIC1.pdf>>.
30. *Tatge D. B., Flaxman D., Tatge J. B.*, American Factoring Law, American Bankruptcy Institute, 2009, 44-46, <https://www.bna.com/uploadedfiles/abi_journal_review.pdf>.
31. *Tatge D. B., Tatge J. B.*, Fundamentals of Factoring, *Journal Practical Law*, September, 2012, 65.
32. The British Institute of International and Comparative Law, Study on the Question of Effectiveness of an Assignment or Subrogation of a Claim against Parties and the Priority of the Assigned or Subrogated Claim over a Right of another Person, 2011, 338, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gdj/12/report_assignment_en.pdf>.
33. UK Factoring Association, International Factors Group, Receivables Finance & ABL, A study of Legal Environments across Europe, 2007, 23, 32, 36, 49, 77, 103, 104, 127, 130, <<http://www.abfa.org.uk/members/newsletter/EU-LegislationReport.pdf>>.